
3 1761 08105022 1

...budiž zacházeno šetrně!

...půjčovatel je povinen knihy **hned př...
...stě v místnosti knihovny si prohlédnout...**
...dné poškození ihned upozorniti a vyžádati...
...ení, že mu kniha už poškozená byla půjčena...
...eučinil-li toho, je povinen škodu jež při odvádění...
...nize je shledána nahraditi, což platí stejně též pro...
... případ, že by knihu sám byl poškodil. (§§ 12, 13,
...5, 16, 19 k. ř.)

Přísně se zapovídá knihy dále půjčovati!

Knihy déle než 14 dní u sebe ponechávati není dovoleno, leč se svolením knihovníka, což musí býti potvrzeno.

Vypůjčovatelé jsou povini říditi se přesně dle řádu knihovního, v místnosti vyvěšeného.

Správa veřejné lidové knihovny Akademické čten. Jednoty v Jičíně.

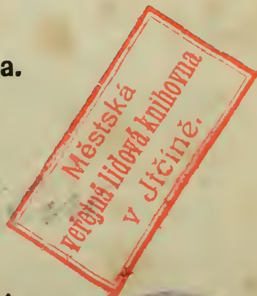
O národní osvětě

hledíc obzvláště

k literatuře české.

Rozprava od

Vácslava Vlčka.

Matice lidu číslo 4.

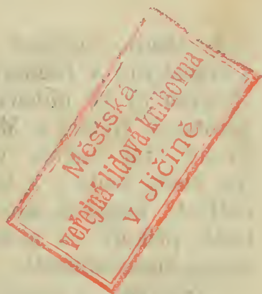
V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání láciných kněh českých.

1868.

Tiskem knihtiskárny dra Edvarda Grégra.

I.

Postavení národa českého mezi národy evropskými jest nehrubě utěšené. Evropa zapomněla na své srdce, i všímá si ho tehdy teprvé, když bije tak hlučně, jako v den bitvy Kralohradecké — a to ještě jenom na okamžik. Nemnoho jest v milionech obyvatelů evropských těch, kteří vědí, že jsme; ani mezi těmi pak nemáme příznivcův.

Nejdůkladnější vědomost o tom, že český národ jest, mají ještě národové, kteří s námi stojí ve svazku říše rakouské; ti volky nevolky všímati si nás musejí. Pohleďme, s jakou myslí na nás pamatují tito naši sousedé. Těm, jižto jsou mezi nimi plemene slovanského, my Čechové osvědčili jsme se bratry upřímnými; nehody jich jakékoliv sdíleli jsme s srdcem vřele soucitným, práv jich žádali jsme jim z té duše, vždycky ochotni jsme byli, seč naše možnost, i skutkem je podporovati. Že se nám od nich rovnou měrou neoplácelo ani ještě dnešního dne neoplácí, o tom nelze pochybovati a netřeba se šířiti; můžeme nejvýš do budoucnosti klásti naděje, že opravdivé přízně u národův těchto u větší míře získáme.

Kdežto ale aspoň hojní jednotlivci mezi ná-

rody těmito upřímně nám přejí: mezi národy neslovanskými v Rakousku i jednotlivců takových po skrovnu by se uhledalo. Zejmena vládnoucí nyní národové, Němci a Maďaři, nejsou žádnými přáteli Čechů; toť známo víc než dostatečně. A že se jim vlády bude i v budoucnosti dlouho ještě zachtívati, nezbývá nám než připraviti se na mnohá ještě příkoří od nich, nežli sobectví jich ustoupí aspoň spravedlnosti.

Slovem: v samém Rakousku chovají národové k Čechům smýšlení z veliké části přímo nepříznivé, z veliké části lhostejné a jen z malé části přátelské. Toho musíme býti každé doby živě pamětlivi.

Vedlé občanův rakouských mají o našem bytí povědomost a zpomenou si časem na nás i naši sousedé v bývalé Říši, k nížto nás dosavade počítají. Co mezi těmi nalézáme ve svůj prospěch? Dokonce nic. Z té Říše ukládáno jest od pravěkův o naši samostatnost, o naše živobytí; za doby naší i poctivcům mezi tamějšími Němci brání sobectví, předsudek a nevědomost, aby o nás neukládali.

Kdykoliv si na nás zpomenou, vidí v nás jen kořist, která jim ujíti nemůže. Nejsou tak zlí, aby se jim chtělo zrovna divadla naší záhuby; jim chce se jenom *země* české, a v ní vykonati úlohu kulturní, to jest provesti úplné poněmčení, považují za rovněž velikou zásluhu jak veliký si z toho slibovati mohou zisk.

Z nevědomosti pokládají nás mužové mezi Němci jinak dojista poctiví za skutečné barbary; méně úzkostliví ve svých zásadách takový náhled o nás nejen po celém Německu ale všude, kam ve světě mají přístup, rozšiřují tím úmyslem, abychom jim tím méně ujíti mohli. A těch je znamenitě větší počet nežli oněch poctivcův.

K dokladům není zde místa. Uvedu jediné slovo, kde jeden Němec mluví dojista ze srdce všem. Jest to stařec věkem, od něhož by se bylo nadíti úsudku nevášnivého ve všem; a přece, kde se mu koliv udá o Češích mluviti, po každé kypí náruživou k nám nenávistí. A to jest sluha historické pravdy. Jmeno jeho — Volfgang Menzel.

Ten léta Páně 1867 položil ve svých obšírných dějinách „války německé v roce 1866“ o Češích mimo jiné tento soud, jejž u věrném překladu podávám:

„Jediný pohled na mapu učí, že Čechy za kraj německý považovány býti musí, že veliký německý národ za žádnou cenu této důležité země, která v středu a ne na hranicích Německa leží a jejíž obyvatelé dílem Němci dílem poněmčení Slované jsou, nesmí ponechati jedinému nepatrnému zbytku českých barbarův, kteří se tam ještě německy nenaučili a všeliké vzdělanosti postrádají, kteří pražádného významu nemají, a toliko by za nástroj výbojné politiky ruské sloužili. V tom nemá toliko Rakousko podíl, věc dotýče se Němců všech. Novému spolku severoněmeckému hrozilo by, kdyby v Čechách jakákoliv moc Němcům nepříznivá se zakotvila, rovné nebezpečí jako Rakousku, nechať by tamo vrch měli aneb ještě Němci aneb Maďaři. V této otázce jest pro Němce i Uhry prospěch jenom *jediný*“.

Tento sjednocený prospěch záleží v utištění našeho života politického; namířeno tu na záhubu naši nepokrytě. Za Menzlem budou stejně housti všichni něměčtí poctivci; neboť kde se jedná o rozmnožení Německtva zeměmi neb krví, všichni Němci bez výminky náramně snadno se dají přesvědčiti. V tom rovni jsou si jejich svatí,

jejich kněžstvo, jejich filosové, jejich tyranové, jejich osvícenci, jejich luza.

Kdy budou oči jejich otevříny, to ví Bůh. Do té doby není mezi námi a nimi žádného smíření. Oni srostli s myšlenkou, že mají právo nás vyhladit; ta myšlenka vězí v hlavách apoštolův německé kultury pevněji, nežli bývalo u nejvýbojnějších knížat jejich. Vždy budou útoky své na nás obnovovat; a my se vždy budeme brániti.

Nebylo to naposledy léta 1866, co německá vojska hrnula se na Čechy, tak dobře, jako to nebylo poprvé. My pak, kdybychom měli opět jako druhdy podstoupiti boje s celou Evropou, nedáme se vyhubiti s povrchu zemského bez odporu. Surové hrabivosti německé, která bez obalu hlásá do světa, že nás *musí* polknouti, opírali jsme se dosavade jenom ukazováním na svoje práva. Bude-li násilím saháno na život náš, odpovíme násilím: a Evropa se zachvěje ať pádem ať vítězstvím naším.

Možná, že doba takových zápasův není daleká; ještěť nerozhodují ani v Evropě národové, nýbrž diplomacie; a nám ani národové ani diplomacie neprokázali dosud pozornosti nercili spravedlnosti.

Jediný pak jest prostředek, abychom se na jisto a bez smrtelného zápasu vymknuli rukoum, ode dávna po nás napřaženým; a tento prostředek záleží v tom, že bychom vynikli nad jiné leskem a silou duševního vzdělání.

Líčiti tu skrovnou vědomost, jakou mimo kmeny rakouské a Němce mají o nás ostatní národové evropští, byla by tuto práce zbytečná. Dost na tom, že o nás docela nedbají. Takových zázrakův, jako bylo povstání národa českého z mrtvých, stalo se v nové Evropě málo: Evropa si ho

nevšímla. O vraždě jednoho člověka na železnici v Anglicku, o pokřtění židovského dítěte v Italii, o jiných věcech ještě nepatrnějších bez počtu povídá sobě Evropa a bouří se jimi: o národě našem neví. Je hlucha k jeho hlasu, lhostejna k jeho boji. Už v tomto století mohli jsme dojíti svého konce, ve druhé jeho polovici kladli nám lhůtu šesti let až do konečného vyhynutí: v Evropě spůsobilo to zrovna tolik, jako zničení jednoho červíka v prachu. Utrpí-li v některém koutě Evropy dva tři židé příkoří, letí to s hlukem ode dvora ke dvoru, všecky časopisy bijí na poplach: ale po tu celou dobu, co jde o naše bezživotí, neproniknul ještě hlas náš ani k národům ani k jich vládám, nepronešeno ještě slovo v náš prospěch.

A od slova takového až ke skutečnému zastání jest příliš ještě daleko. Nemyslím zastání mečem, ale jen požadavek, aby se nám stalo po právu. Ve prospěch tureckých křesťanův mnoho, přemnoho již mluveno — není národa ani vlády v Evropě, které by se opovážily porobu jich prohlašovati za právní, zákonnou: ale skutkem v porobě nejhanebnější je udržovat pomáhá skoro celá Evropa.

I podobá se, jako by nás pohraničné hory vlasti naší tak obedňovaly, že přes ně nás nevidí, neslyší, tím méně s námi cítí. Berouce sami živé účastenství ve všem, co se děje ve světě, horujeme nadšeně všude pro právo a svobodu, všude proti bezpráví a útisku; za to, kdybychom dnes už byli poněmčeni, nikdo mimo ty, kdož o to pracovali, by si toho nevšímnul — za to mají Němci privilej, prohlašovati nás ve světě za barbary: a to svět ihned slyší a ihned věří.

Věru, kdybychom barbary opravdu byli, že by si nás v Evropě jinak všímali! Nyní spojujeme

hlas svůj ve chvalozpěv světové vzdělanosti: pro to nedbají ho; kdyby rušil harmonii: hned by se po nás obrátily oči všech. Opakuju, že barbarství má v Evropě mnoho sympatií; dráždí aspoň zvědavost. Evropa ještě ráda čítá o dobrodružstvích ze světů nepřístupných dosud osvětě, divokých i zvířecky sveřepých. S toutéž libostí pohlíží na surovost v národech; hlasy národů dovolávajících se života, práv, volnosti už ji dávno nudí.

Mluviti před celou Evropou o našich snahách slovy sebe výmluvnějšími, pravdou sebe mocnější nic nám neprospěje. Není tomu dávno, co jsme ještě jinak věřili, ale naše víra nade vši pochybu objevila se bludem. Vírou, že národové už nebudou se chladně dívat na hynutí národa v Evropě, stavěli jsme národy na výši, na které hned tak ještě nestanou; měříce měrou *svojí* lichotili jsme jim domněnkou, které dlouho ještě hodni nebudou. Vírou takovou dříve bychom mohli hory přenášeti, nežli pohnouti národy evropské, aby nám nekřivdili umlčujíce nás na smrt.

Z té víry vyhojila nás doba Schmerlingova na dobro. V parlamentě Vídeňském mluvili zástupcové naši před Evropou, a Evropa mohla viděti, kterak tam s námi nakládáno, kdyby schválně nezavírala očí svých.

Jest ovšem prostředek, abychom na sebe obrátili pozornost evropskou. Nemůže tuším nic kratšeji a zřetelněji naznačiti povahu Evropy už téměř na sklonku devatenáctého století, jako tento prostředek.

Získejme sobě časopisectvo, získáme národy. Čím se to dá dokázati? Tím, že přesvědčíme redakce časopisův o nepopíratelnosti našich práv, o čistotě našeho snažení? Nikoliv — nýbrž tím že je zakoupíme penězi.

Ten klíč by ještě nejspíš otevřel Evropě oči a uši. Onať chlubí se už po drahnou dobu, že přestala v ní vláda dvorských pletich. Ovšem v Evropě vládne veřejné mínění; ale veřejného mínění všemocnou milostnicí jest evropská žurnalistika, a ta jest přístupná i prodajná jako nejlehčí dívčice.

My Čechové jsme, chvála Bohu, jednak příliš poctiví, abychom k takovým prostředkům brali útočiště, jak to nyní u vlád, národův i jednotlivcův běžným obyčejem — jednak, kdybychom i za tímto příkladem chtěli v evropských národech zakupovati žurnalistiku, neměli bychom k tomu peněz; neboť z pokladův, ježto země nese naším přičiněním, nad výživu všechen téměř nadbytek přichází z ruky naší jinam.

A tak nechceme-li sobě evropské pozornosti dobyti tím, že změníce hlas, barbarstvím porušíme soulad osvěty, zbývá to jediné, abychom dokázali, by hlas náš v té hymně nad jiné krásněji vyniknul — to jest, *abychom Evropu osvětou předstihli.*

Poslouchati nárůdek, jenžto v davu ostatních jest neveliký počtem a jim roven vzděláním, se jí neuráčí. Máť jiné reje na starosti. Nutno jest jí úctivou pozornost mocí vynutit; u nás pak to může býti toliko *moc ducha.*

II.

Poznavše jedním pohledem nynější poměr národův evropských k národu českému, popatřme na svoje postavení se své strany, ze vnitř.

Co národ nevýbojný od samého počátku historie své chápali jsme se pravidlem jenom tehdy zbraně, když bylo třeba obrany. Že pak přece

minulost národa českého nezřídka bývala válečně hlučná, toť důkazem, jak často musil odrážeti útoky. Konečně válka třicetiletá zranila jej takovými ranami, že se octnul ve mdlobě, která po půl druhého století podobala se býti samou smrtí. Teprvé na konci předešlého věku málo několik mužův spozorovalo v něm známky života i pojalo úmysl pokusiti se o jeho vzkříšení.

Dějinám svým od té doby měli bychom věnovat nejbedlivější pozornost a bráti sobě odtud velmi mnoho výborných naučení pro svou další budoucnost — aspoň nic méně, než jsme jich bráti uvykli z venku, z jiných národův, zvláště západních. Zde o věci té jen kratičké slovo.

Několik těch křísitelův našeho nového života, těch vlastencův, kteří tímto jmenem nejkrásněji jsou zdobeni jsouce ho i nejhodnější, volilo ku šlechetnému úmyslu svému cestu nad míru šťastně. Byla to cesta duševního vzdělání skrze písemnictví.

Pohled na tehdejší literatury jiných národův, zvláště také německou, nemohl pro podniknutí jich býti příliš povzbuzující; viděliť všude plný rozkvět a bohatost ohromnou. Sami neměli především čtenářův, neměli mluvy na písemnictví dospělé, neměli ničeho mimo dobrou vůli svou a něco vzorův prosaických z literatury české středověké.

A měli stvořiti literaturu, literaturou uvésti národ do života politického.

Národ ten pak vyloučen z palácův, vyhostěn téměř docela i z měst, obmezoval se hrubě jenom na lid vesnický, sklíčený mořivým břemenem nevolnosti, soužený všelikými můrami středověkých institucí. Jiní národové nesmírně jej byli předstihli. Ve Francouzích stavěla revoluce národ na trůn, kladla osvětu co druhé slunce na oblohu;

v sousedním Německu pracovalo bez počtu duchův velenadaných o vzdělání kruhův lidu co nejširších: v Čechách lid, jenž byl českým národem, nevěděl ani sám o sobě. Doba také, ve které první naši křísitelé dílo své konali, nebyla příznivá: veliký to věru div, že mnoholeté války francouzské snažení jich nepochovaly.

Snažení to bylo výhradně literární. Bylo by od místa, líčiti je tuto do podrobna, neb vypočítávati všecky jeho úspěchy. Dost na tom, že kruh čtenářův českých se vždy šířil; a kdo se stal čtenářem, stal se i vlastencem — nabyl totiž vědomí národního, nabyl lásky k otčině a lidu jejímu, nabyl naděje v budoucí život a rozkvět českého národa, nabyl i chuti dle sil svých k tomu pracovati.

Za jedno pokolení stala se náramná změna. Národ český byl probuzen k novému životu, a zároveň prostředek tohoto probuzení tvořil mnohoslibné zárodky budoucí pěkné i vědecké literatury.

Tuhý absolutismus vládní tížil v Rakousku národy všecky; nebylo ani příležitosti vstoupiti v nějakou činnost politickou. Té doby užívali pracovníci národa našeho s obezřetností a pílí, kterých nelze dost oceniti. Jich působením národ náš v době politické mrtvosti doháněl národy jiné činností duševní; vzdělání pronikalo vrstvy lidu, které mu jinde jsou v té míře téměř nepřístupné. Utvořena tu prací nepolitickou síla i nahromaděny kapitály morální v utěšené hojnosti.

Tak upraven národ náš byl s to, aby když přišla hodina, vystoupil mohutně a důstojně; nebyv dotud uznán postavil se náhle v přední řady, jakmile hnutí povšechné volalo jej k činnosti politické.

Až dotud byla literatura kojnou, pěstounkou

i vůdkyní jeho; odtud spojila se s ní činnost politická k pojištění dalšího jeho života.

Tato politická činnost, vyplňující teď už dvě desítiletí, jest ustavičný boj. Příliš pak známo jest po vlastech našich, za co a proti čemu vede se ten boj; zde nutno ukázati toliko na to, že se od té doby národní dílo naše *zdvojilo.*

Jiní národové zajisté vedlé nás, nemajíce odvraceti od svého života nebezpečenství, mohou všemi silami svými domáhati se zlepšení ve svém živobytí. Nám ovšem tato péče musí také ležeti na srdci; zároveň ale musíme hájiti se proti politické smrti. Čím nemožnější jest toto dvé od sebe rozlučovati, tím nesnadnější jest práce naše. Politické umrtvení vedlé národův živých mělo by za následek záhubu naši úplnou; a politického života bez všestranného rozvoje sil svých sobě nedobudeme, ještě méně pak podržíme.

V postavení našem jest nejvyšší toho potřeba, abychom o díle tomto ve všech jeho částech, o jeho zdaru či nezdaru, každé doby měli důkladnou známost, i vydali sobě o každém kroku, jejžto v něm činíme, přísný počet. Potřeba jest přede vším, abychom netoliko netajili sobě ale bystrým okem vyhledávali to, co v práci naší nedokonalého a vadného.

Jak vypadá to s národním dílem naším teď?

Od počátku tohoto století urazili jsme valný kus cesty; hledíce nazpět můžeme nejen spokojeni býti ale upřímně radovati se.

Avšak nesluší zapomínati, že cesta od národního probuzení prvního muže až k nepochybnému pojištění života veškerého národa jest nesmírně dlouhá. Aniž pojistiv sobě život může národ říci jako pohodlný jednotlivec: „Nyní mohu odpočinouti, hověti sobě a života užívati.“

Národ český narodil se znova; co pokládáno za jeho hrob, bylo mu druhou kolébkou. Až dosud prožil radosti jak nesnáze dětství, a vstoupil u věk jinošský. Jsa bez dědictví a bez přízně má jen svou sílu — v údech svých i v duši své; mnoho bude mu ještě namáhati se i zápasiti, než sobě dobude slušného postavení. Nechtěje pak, aby život jeho minul bez ovoce, bude potom usilovati, aby činností prospěšnou zúrodnil své síly a zjednal jmenu svému čest i na časy budoucí.

Pokroky naše ovšem jsou veliké, zvláště uvážíme-li, že i nejnovější doba stíhala nás přetěžkými nehodami. Však dosavade nedokončena ještě ani příprava — díla nesmírně větší část je *před námi.*

Činnost naše velikosti tohoto díla nevyhovuje. Není třeba, aby mi kdo připomínal, jaké množství sil v národě našem ustavičně působí; nezapomínámť na všeho druhu ústavy, na literaturu ani na časopisectvo, na spolky ani muže jednotlivé. Národu, a to národu v našem postavení, stačí to všecko sotva k živoření. Komu by se tak nepodobalo, tomu pokusím se v následujících listech podati důkaz; a kdo pročta je bude s to, aby dokázal opak, s jinými dojista i mne velice potěší.

Vstoupení naše do života politického stalo se za doby velmi hlučné; to mělo za následek, že i poslední muž v národě o něm netoliko zvěděl nýbrž i v něm bral živé účastenství. Šíření vědomí národního skrze literaturu bylo půl století již pěstováno; účastenstvím v životě politickém dokonáno za několik měsícův.

Ký div, že tento nový živel politický vzal mocně převahu. Ale tato převaha prodloužila se na desítiletí, trvá dosud, a ve chvíli nynější není

jí viděti konce. A to jest vada velmi nemilá, ba nebezpečná.

Neboť politická činnost národa našeho po prvních krocích hned obmezena jest na *stálé potýkání obranné.* Že pak běží o náš život, vedla i vede nás horlivost k tomu, že chceme ochotně brániti *všichni*; tím se dělo a děje, že zraky naše pilně obracejí se na venek, mimo dům do vnitř pak, na hospodářství domácí, příliš povrchně.

Jinými slovy: naše činnost národní vzala takový svah, že je skoro cele obrácena k odrážení politického nebezpečenství.

Již ale nebezpečenství to jest takové povahy, že se mu klade odpor jenom *trpný.* Hájili jsme dosud jazyka svého, hájili jsme všelikých práv národa svého výhradně téměř na papíře; výminku činí zjevy jenom řídké, jako na příklad sněmování let posledních. V tomto hájení činni byli volení zástupcové lidu a časopisectvo: počet to v poměru k milionům národa velmi nepatrný; ti milionové v tomto hájení měli až dosud jenom tu úlohu, aby je bedlivým okem sledovali, aby je podporovali *myslí.* Avšak aby se síla jich v hájení tom účastnila činem, k tomu nebylo ani příležitosti; aby se ale táž síla mařila ležíc ladem, aby všickni se dívali, byť sebe chtivější ale nečinně, tomu činnému hájení několika mužův: to nebylo by ovšem moudré, bylo by velmi politování hodné.

Ba v skutku již tak jest. Politika tráví po drahnou již dobu sil našich převeliký díl *zbytečně.* Újmu velikou tím utrpěla předně literatura; samo spisovatelstvo věnovalo i věnuje činnost svou příliš politice, ale v míře mnohem větší uvyklo čtenářstvo živiti se stravou politickou. Žurnalistika ovládla písemnictví tak, že jím pěkná literatura téměř ze čtenářstva vytlačena. Úkaz ten věru

žalostný není snad jen chvilkový: tíží nás zajisté po celou řadu let, a bude to státi mnoho práce, než bude odstraněn.

Sil bez počtu, a zvláště mladých, maří se u nás tím, že se zaměstnávají u věcech národních výhradně politikou, nemajíce v ní pranic činiti. Čtení novin a opálání článků z nich: toť celé vlastenecké dílo, jakým se valná část vlastencův našich, zejmena pak študující mládež skoro výhradně vykázati může.

Viklá-li se ve Vídni ministr, není to pro národ český věc lhostejná; aby ale na celé doby veškera činnost národní záležela *jenom* v upjatém, netrpělivém očekávání ode dne na den, kdy ministr konečně padne, to nám netoliko neprospívá, to nás hubí.

Vývrhel žurnalistiky, časopisectvo Vídeňské a denníky k obrazu jeho v Čechách tištěné, dovedou nás nějakou zásobou sprostých nadávek zaměstnávati tak, že jsme k jiné práci téměř neschopní, horlíce nad kalužemi článkův takových.

Žurnalistika zabývá se přirozenou měrou otázkami časovými, zhusta chvilkovými. Následkem toho také náš veřejný život zmítá se chvilkovými vlnami. Několik jesuitů v Praze stává se příčinou, že jako žurnalistika tak i celá literatura na několik měsícův jest jesuitská; ba po celých Čechách před těmi několika jesuity všeliké důležitosti ustupují velice do pozadí. V tom vyskytne se cos jiného; otázky jesuitské zanechává všecko — a *všecko* hrne se jinam k novému chvilkovému interesu.

Takovouto cestou stal se u nás název vlastence velmi lichým, jalovým; neboť vlastenecká činnost záleží na mnoze jen v čítání novin. Přidá-li se k tomu nějaká trocha opálání žurnalistických frásí, vyslovena jest tím v devadesáti případ-

dech ze sta celá ta práce *pro národ*, jež se tak často jmenuje.

V pravdě máme mnoho vlasteneckých mluvků, máme četnou třídu vlasteneckých chladoležkův a povalovačův, kteří nemajíce jiné ctnosti a jiných zásluh vlasteneckých při tom nezřídka považují se za obzvláštní výkvět národa, za jakousi šlechtu, které obecný lid povinen jest úctou a národ vděčností.

Politikou toho druhu vyrůstá mládež ne k životu ale k živoření, ne ku práci ale k hubování v nejvlastnějším slova smyslu. Jak hubená jest její snaha! Dospěti k tomu, aby dovedl rozuměti žurnalistice a opičiti se po řeči její: toť ideal vlasteneckého študenta! Velmi významné ale málo potěšitelné jest to v poměrech našich, jak taková vlastenecká mládež, místo co by se styděti měla, u veřejnosti se roztahuje a nejen jakousi ale velkou platnost sobě osvojovati se opovažuje, nemajíc v jiných věcech nijak nazbyt kuráže. Rovněž významné jest, že zrovna tento druh má ve mládeži naší morální převahu.

Veškeren náš politický život jest dosavade skoro na prosto rázu *polemického*. My šmahem se touto polemikou příliš zaneprazdňujeme; neplodnost nad míru neblahá jest toho následkem. Úspěchy takové polemiky nikdy ani nemohou býti v žádném poměru k silám, které se v ní činně účastniti nemohou a přece pro ni poutati se dají, tak že ladem leží, chabnou, práchniví.

Boj té povahy působí dřív či později neomylně *unavení, lhostejnost*. Jeť to dílo Sisyfovo: kámen, který vyvalíme na jistou výši, svalí se na zpět a třeba počíti znova. K takové práci dostačí neveliký počet lidí z národa; jestliže ale všichni druzí se na ně dívají ničím přispěti nemohouce a

nic jiného nečiníce ba ani neobmýšlejíce: omrzí je toto divadlo — odvrátí se netečně.

Takové netečnosti jeví se u nás už nyní dosti povážlivá znamení.

V tom pak jest největší nebezpečenství, zapomínáme-li, že vedlé obrany na venek pilně třeba hleděti *důležitostí vnitřních.* Dílo národní jest budova; chce-li nám kdo překážeti ve stavbě, nesmíme všichni tuto opouštět a dívat se na to, kterak dva, tři odvracují překážky.

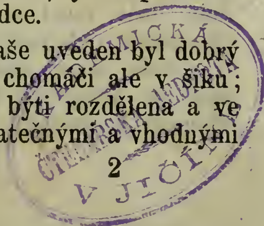
Za dnův skutečného boje práce klidu trpí újmu, a již toho po každé velice jest litovati. Nechtějme samovolně, pokud opravdu jest klid odkládati práci, která jest pro budoucnost nevyhnutelně potřebnou!

V tom se jeví jako jednotlivec i národ zdravý, schopný života i velikého povolání, že čile, úsilovně, vytrvale pracuje. Každá nečinnost v něm jeví chorobu.

Národ náš pak věru nemá sil nazbyt. Nečinnost každého jednotlivce jest pro něj ztrátou; neboť jest malý počtem a dílo jeho velice nesnadné. Potřebí mu, aby každý své místo v něm dokonale zastával; rolník, jenžto půdu vlasti vzdělává, váží v díle vlasteneckém mnohem více, než mandel těch, kteří za vlast toliko při sklenicích hubovati uvykli.

Tudíž nutno přede vším, aby se pracovalo nejen pilněji, než dosavad, ale *vůbec a všestranně.* Kdo může a nepracuje, když toho národu potřebí, a sice potřebí k zachování života, jest opovrženlivý bídník, nic lepší nad zrádce.

Dále nutno, aby v dílo naše uveden byl dobrý *pořádek.* Boj nesmí se díti v chomáči ale v šiku; rovněž musí práce patřičně býti rozdělena a ve všech částech obmyšlena dostatečnými a vhodnými

dělníky. Musíme jí dobře býti povědomi, abychom z obavy nebo všetečnosti netlačili se, kam nepatříme.

Organisace taková jest u nás dosud velmi nedokonalá. Ovšem není lze, aby snad jeden ostatním podíl v práci té vykazoval; každý musí se uchopiti toho, k čemu a seč síly jeho jsou. Aby to přece šlo řádem, v tom záleží *dospělost* na dílo národní.

U nás v době nynější následkem jednak nečinnosti jednak přílišného, zbytečného, lichého zaneprazdňování politikou zvláště *práce pro budoucnost* bližší i další v míře povážlivé závisí na pouhé náhodě. Podniká se na mnoze bez plánu, podniká se od nemnohých. K tomu přichází ještě ten osud neblahý, že i ti, kterým práce taková opravdu leží na srdci, příliš málo bývají pány jak vůle své tak i svých sil.

III.

Dříve než o práci této více povíme, třeba jest, abychom střízlivě i svědomitě uvážili otázku: Jaké jest *nebezpečenství, ježto nám hrozí v budoucnosti*?

Vedeme tisíciletý boj za své samostatné živobytí; tento boj tvoří povahu celé historie naší.

Jsou konce boje tohoto v budoucnosti známy? Nikoliv, neníť možno ani dopatřiti se jich. Snad jsme alespoň tím jisti, že byť trval zápas i o staletí déle, posléze přece vypadne v náš prospěch?

Naši nepříznivci jsou jisti opakem; a my této jistoty jejich nesmíme nikoliv lehce vážiti — naděje naše musí se dokonale vytříbiti pravdivým ohledáním nebezpečenství.

Jsme národ malý, osamělý; nepřátelství proti nám je přespříliš hojné, zbraň rozmanitá i bezohledná k ustrnutí.

Ohledněme se jen o deset let nazpátek. S jakým to úsilím pracoval tehdejší vládní system o vyhlazení jazyka našeho neřku-li národních snah našich? Netřeba prostředky tehdejší vlády vypočítávati ani označovati; jsou nám všem ještě v živé paměti, jsou také veřejností zvěčněny. Z čítánek školních vymazáváno státu nebezpečné „*my*“, kdekoliv stálo „*my* Čechové“, nesmělo tam zůstati „*naše* Praha“, nýbrž jenom „Praha“.

Od té doby stala se proměna ve prospěch náš. Avšak zdaž jest toho druhu, aby nám poskytovala bezpečnost do budoucnosti?

Není pohříchu. V řadě hojných systemů vládních nevyskytnul se ani v posledních letech, který by nám dal, což našeho jest a což by nám bylo na budoucnost dostatečným rukojemstvím, že aspoň domácí vláda národu českému upřímně přeje vlastní život a volný rozvoj národní. Ovšem ale vyskytnul se system, jenžto přitlačení Čechův ke zdi bez obalu vyřknul ve svém programu, a slovo svoje tělem činiti nelenoval.

Kdo nám to po zkušenostech toho druhu bezpočetných může zaručiti, že se v samém svazku státu našeho nebudou opakovati pokusy Bachovské? Ba kdo to bude chtíti zaručovat, že dřív či později některý system vládní nesáhne ku prostředkům ostřejším, nežli zjevný a známý už absolutismus? Jsou také ovšem ještě rozhodnější procedury pod sluncem, nežli jest přitlačování ke zdi.

V samém Rakousku, k němužto jsme vždy lnuli věrností nejšlechetnější, ježto jsme vícekráte zachovali a dosud úsilovně zachovati se namaháme — v samém Rakousku jest toho velmi po skrovnu, čeho i jen doufati můžeme: strachovati se v samém Rakousku musíme i o svoje živobytí.

Nebezpečenství, které nad námi zavěšeno je

z venčí, z Němec, ničím se nepokrývá. To jest horší meč nežli Damokleův, poněvadž by nás vláda pruskoněmecká dojista neposadila k hodům; „obyvatele staroslavného království českého“ za války roku 1866. prohlašuje prusoman Menzel dříve než rok uplynul, za „zbytek českých barbarův,“ jimžto dřív či později odňato býti musí všecko, co na jich české barbarství připomíná. K tomu (jak jsme výše položili) podávají už nyní Němci mimo Rakousko Němcům a Maďarům v Rakousku ochotně ruku.

Netřeba býti prorokem tomu, kdo s jistotou může tolik povědět o budoucnosti: výbojný od přírody národ německý, dokonaje svou jednotu pod žezlem Pruska, nepřestane se o to pokoušeti, aby zemi českou opanoval. Pokoušel se o to od jakživa, pokud čeští králové nebývali také německými císaři. A když rod Habsburský utvořil vedle Říše německé svou vlastní moc: tu před více než sto lety už počal Fridrich pruský sahati po krásných Čechách i vedl o ně mnoholeté boje, do nichžto konečně celá Evropa zapletena jest. Jeho žádost dědí jeden nástupce jeho za druhým; v době nejnovější jak oheň dlouho tutlaný vybuchla zase v celý požár: a již se to káže v Němcích jedním hlasem, že Čechy jsou zemí německou, jsou středem Německa, a za žádnou cenu nesmějí býti ponechány zbytku českých barbarův.

O lidech, kteří jsouce a cítíce se v zemi naší vždycky cizinci, netají se svým svahem k německé cizině, tak že již tím i na zemském sněmu vyhrožují, zbytečno bylo by zde mluviti. Až příliš světle ba makavě musíme to poznávati, že německé sousedství nestalo se nám po tisíciletém zápasu pokojným a bezpečným, nýbrž že neomylně *chystá nám boje těžší* nade všecky dosavadní.

Kdo by o tom ještě po roce 1866 pochyboval, byl by, nejšetrněji řečeno, aspoň nevědomým pomocníkem tohoto Německa proti nám. Až se všech bývalých šest a třicet panovníkův německých vtělí v jednoho císaře, až navnaděni myšlenkou o vládě nad Evropou a opojeni vítězstvími válečnými i nejsvobodomyslnější filosofové němečtí uchopí se jehlovek: tehdy bude se sotva kde v sousedství mluviti o tom, že takoví nepřátelé se vytloukají za hranice čepicemi. Kdy bychom my Čechové kdy měli jediní odolávati moci sjednoceného Německa ba jen samého Pruska: nebyl-liž by to nutně boj zoufalý na život a na smrt?

A přece vyhlídka do budoucnosti, pokud koliv rozum lidský proniknouti může, ukazuje to, že se proti útokům sousedních Němcův i násilným tak dlouho budeme musit brániti, pokud nad ně nevynikneme duchem. To-li se stane, jsme zachráněni; proti vyšší osvětě ani sebe větší převaha počtem nebo zbraní vražednou nedobude vítězství; viz Řeky a Peršany. A kdyby také jehlovkami zaplaveny byly Čechy od konce do konce: násilného vítěze podmaňuje neodolatelně osvícenější duch národa.

Kdyby pak nás boje s Němectvem zastihly v tomtéž stavu jako nyní, ne co do poměrův politických, ale co do osvěty a síly národní: neubránili bychom ani svého života!

Také to jest nad všelikou pochybu jisto.

Co den mluví se u nás o bojích, ježto vésti nucen jest národ český. Proti bojům, které nám ukazuje budoucnost, doba naše nynější *není* válečná: není dojista tak válečná, aby k odrážení nebezpečenství vyžadovala za bojovníky všecky syny národa. Ať neprächniví nyní sil bez počtu beroucích sobě výmluvu, že jest boj! K boji velikému

sil hmotných i duševních třeba jest v míru se připravovati; ztracen je napřed, kóho zastihne boj nechystaného.

Co na nás čeká, už nyní vidíme; ještě můžeme se dívat na budoucnost svoji s rozvahou. Však může přikvačiti doba, kde ve hluku zanikne všecko rozjímání. Teď ještě můžeme radit se: „Co činiti?“ — po tom bude na poradu pozdě, bude třeba činu, a to činu silného, dobře rozmyšleného.

Národové evropští mohou nám v tom v době přítomné sloužiti za patrný příklad. Všickni jsou jako v závratném víru; ohlušeni a oslepeni ženou se za svými úmysly.

S námi jest jinak. My už v takovém vířivém životě jednou dokvapili na smutné konce; odpočívavše století v náručí zdánlivé smrti po vzkříšení počínáme život svůj na novo.

Čerpejme z toho užitek; neboť možno v pravdě čerpati nesmírně veliký.

Přišli jsme ze spojení s minulostí svou. Počínajíce na novo můžeme si z minulosti svojí zcela střízlivě klásti počet, můžeme volně do budoucnosti určiti sobě úlohu, ježto by nás byla hodna, se kterou bychom byli, a vyměřiti k ní své kroky. Jest nám nyní možno státi na břehu a klidně se dívati na proud, jenžto jest život národa našeho.

Však dojista, snad za nedlouho také octneme se u víru evropském; začíná již o nás bíti svými vlnami. Ale jak se věci nyní mají, táhne nás vír ten ve své kruhy, nikoliv abychom jako jiní pádili v plnosti života za svými úmysly, nýbrž abychom sloužili úmyslům jiných svým životem.

Jsme určeni na záhubu. V rodině národův evropských jsme pastorkem, na něhož jedni dávno zapomněli, druzí ne za bratra nýbrž za pacholka

jej považují. Ba *pacholek* jest příliš pěkné jmeno, pomníme-li na tituly od Němcův nám udílené. Vizte národ lokajův, ježaté karyatidy, jakož nás nynějšímu králi pruskému představoval zasvěcenec Mus, apoštol osvěty a lidskosti, Fridrich Hebbel!

Úmysly jiných určili nás na záhubu: ale nyní ještě můžeme o svém osudě rozhodovat sami také do budoucnosti; ještě jsme nepropadli osudu nám chystanému, ještě lze jest vyváznouti mu.

Čím se to stane? Které jsou k tomu prostředky?

Jeden jest a to neomylný: *práce* — vlastní, všeobecná, všestranná, ustavičná, úsilovná práce.

Jsme v nebezpečí, jsme opuštěni, jsme toliko na sebe odkázáni: pomozme sobě sami.

Nedoufejme, že nás někdo jiný spasí: na koho bychom se koliv spolehali, trpce a pozdě bychom byli poučeni. Národy evropskými vládne sobectví tak neobmezeně jako jejich diplomacií; slabého národa, nechť připadne kamkoliv, nebudou hejčkati a chovati, aby sesílil: nechť v něm tuku sebe méně, užijou ho.

Vzdáme-li se hesla: „Pomozme sobě sami!“ — zahyneme. Byť i chtěl kdokoliv, nezachová nás. Každé odchýlení od tohoto hesla je krok k zahynutí; kdokoliv sil svých dle tohoto hesla neužívá, jest mrtvým údem národa; kdo jich užívá proti heslu tomu, jest spolu jeho vrahem.

Práce nás spasí, poněvadž nás učiní silnými, ano velikými. Ale práce ta netrpí nijakého odkladu. Mohla by přijíti doba, kde by také tento prostředek byl marný k našemu zachování. I kdy by nám nijaké nebezpečenství nehrozilo, mohli bychom zameškati svůj čas; každémuť národu jest vyměřena lhůta.

Jako sil nemáme ani času na zmar. Proto třeba bychom sebe sami nejen o sobě neklamali ale dobře znali, a neprozřetelně neučinili ani kroku zvláště na počátku. Majíce dokonalou povědomost potřeb svých a mužnou vůli vyhověti jim, zachováme své živobytí; a co více jest, zjednáme sobě čestné místo mezi národy v životě i v dějinách.

IV.

Neboť patrno, že nám o něco více běžeti musí, nežli o holé zachování života. Bychomť i napřed tím jisti byli, že hrozící ty boje přestojíme živi: či nám to dostačí? To by v pravdě bylo pouhé živoření. Spokojíme se tímto, pokud to na nás bude záviseti a už nyní závisí?

Nespokojíme! bude zníti jedním hlasem odpověď všech. Ale jest velice želeti, že jest tu přečasto od slova ke skutku tak daleko jak od země do slunce. Alespoň v nynější obraně naší všecky naše síly zaměstnávají se, tudíž přemnohé docela zbytečně; děje se to na mnoze proto, že na ně z té práce žádný podíl vlastně nepřipadá, oni však přece k „bojovníkům“ ba k „božím bojovníkům“ počítají se. Slovem děje se to z lenosti.

A přece je každé síly potřebí; nechvalno věru již proto ležeti ladem, že není pro všecky na jediné líše národní co dělati — totiž v polemice.

Kdyby věci takto trvati měly, nemusil by nám nikdo života záviděti. Nebylo by třeba ani žádných nebezpečenství, a my bychom i beze všeho tlaku vždycky byli pouhým přívěskem některého velkého národa. Snad bychom si časem o sobě mnoho myslili, jakž je obyčejem slabochův, snad také sobě na důležitý národ slovy zahráli: v pravdě

však nebylo by ani jinak možno, nežli že bychom volky nevolky v nejpříznivějším případě šli jen u vyšlapaných šlépějích národů jiných, ještě spíše ale byli toliko nástrojem jejich. Bylo to tak v dějinách od počátku světa i s národy, nad nás mnohem četnějšími; mysliti, že snad historie s námi učiní výminku, bylo by bláznovstvím.

A tak máme-li v skutku žíti, *nutno, abychom dospěli k životu samostatnému, svému, zvláště českému.* Tím není řečeno, že bychom se proti jiným národům měli zavírat i zabedňovat; neboť v tom rozdíl, nezavírati se a potratit i základy k svému zvláštnímu životu — takový v tom rozdíl, jako vzdělává-li se člověk příkladem jiných na samostatnou, plodnou povahu, aneb tak dlouho cizí bytosť v sebe přijímá, až z jeho zvláštní nezbyde ničeho, až jeho hlava myslí toliko myšlenky jiných, jeho oči vidí toliko očima jiných a t. d. Takový je pouze strojem náhledů a vůle jiných; v něm se všecko jen opakuje jako hlas v dokonalé ozvěně — onť neplodným.

Tomu nebezpečenství se ubrániti ještě jest nesnadnější, nežli útoku násilnému. Přicházíť bez hluku a často s lahodami velmi svůdnými; a základy samostatného národa rozežere nepozorovaně tak, že není žádného napravení.

Nám hrozí také; a sice nikoliv tak daleko v budoucnosti jako nebezpečenství násilné.

Zde pak nemám na mysli ani těch lidí, kteří zamilovavše se zhusta nad míru do osvěty jiných národův, či lépe řečeno, do myšlenek předních mužův jejich, ani v tom míry nešetří, jak je chtějí vštěpovati národu svému; místo štěpování dodělají se zhusta usychání stromův a bývají k tomu ještě tak krátkozrací, že to považují za prospěch.

Ale já myslím na jinou nectnost, ježto zni-

čila na světě největší národy a ještě mnohé zničí, poněvadž nic pod sluncem nad ni není svůdnějšího ani jedovatějšího.

Jest to rozkošnictví.

Národové evropští touto nákazou povážlivě churaví právě v těch vrstvách, které se zovou vzdělanými. Nehodlám nikoliv proti ní zde činit kazatele; také na vředy takové kázání všeliké jest medicinou praneplatnou.

Však tolik pověděti nutno: který národ neřesti této, od západu děsně se rozžírající odolá, ten bude obnovitelem Evropy.

Něco jiného jest i u národa blaho, něco jiného rozkošnictví; blaho jest následkem síly a sílu opět plodí, rozkošnictví jest násilné maření síly a plodí hnilobu. Nakazí-li některou vrstvu národa, jest možno, aby zdravé ještě nahradily sílu tak zmařenou; dostane-li u vrstvách těch převahu, jest po národu veta, nic ho už nezachová.

A že nám také hrozí? Zajisté. Počínáť se vždy neomylně jeviti nechutí k práci, pohodlnou nehybností, lenochodstvím těla i ducha. Brzy naplemení luzy, a to luzy natřené barvami vzdělanosti; když se počne rozplemeňovat i mezi luzou duševní nevědomosti, oděnou v hadrech: tehdy jest po národu.

Nuže, jak opatřiti národ před nákazou takovou? Já vidím zase jedinou hráz ale bezpečnou, a tou jest opět práce. Blaho trvalé a člověka důstojné má zřídlo své v užívání vlastních sil — a to se děje prací. Rovněž nese s sebou práce jednoduchost živobytí; nejlépe to vidět na třídách našich hmotně pracujících, jak daleké jsou umořujícího rozkošnictví.

A tak jest práce jako nevyhnutelným prostředkem tak i nejbezpečnějším talismanem, aby-

chom odvraceli od sebe nebezpečenství a dospěli k vlastnímu samostatnému životu.

Výkvětem pak tohoto vlastního života může i má teprvé býti *zvláštní úloha, zvláštní dílo národní.*

Ale jakáž může býti národní úloha naše? Smíme ji sobě sami vytknouti do budoucnosti, jsouce tak malí a majíce se na dlouho nadíti jenom těžkých zápasů?

Aneb očekává od nás něco Evropa? Vždyť o nás neví; a ti co vědí, že přece jsme, usmáli by se tuším slyšíce, že stanovíme sobě do budoucnosti úlohu, kterou bychom zvěčnili své jmeno v dějinách mezi předními národy. A nejsme-li s to, jsme úsměšku toho věru hodni — jsme a zůstaneme trpaslíky, kteří zhusta mluví a tváří se jak obři.

O nás jen Slované vyznávají, že jsme ze všech slovanských kmenův nejpokročilejší; však i oni tuto pokročilost v ničem jiném nespatřují, nežli v tom, že jsme se učinili národům západním nejpodobnějšími.

Zastavme se přede vším při námitce, že jsme národ malý. Jsme zajisté; avšak na kterém listě v dějinách člověčenstva stojí to psáno, že k vykonání velikých úloh povoláni jsou toliko národové četných milionův?

Ó docela jiného cos vypravují dějiny! Od nepaměti lidské rozkládaly se v Asii říše ohromné velikosti, národové ohromných milionův: a kteří z Asiatův vykonali pro lidstvo věci největší? Dva nárůdkové: fénický a židovský. Féničané člověčenstvo z kolébky za nedlouho uvedli v mužnou dospělost; rozžehnuvše pochodeň osvěty rozšířili ji v Asii i Evropě i Africe.

Od nich zejmena v Evropě přijali šlechtění ducha lidského Řekové, mezi nimi zvláště Athé-

ňané. Během málo několika věkův dovedli ducha lidského k dokonalé dospělosti. Co Attika utvořila, zůstává po tisíce let divem krásy, pramenem zúrodňujícím ušlechtile všecka lidská pokolení.

A kolik tisíc mil čítala obec attická, kolik milionův obyvatelův?

Země nebylo nad čtyřicet mil, obyvatelův nad půl milionu, a z těch nejvýš pětina byli občané svobodní. Tak malí počtem byli pěstouni lidstva po zásluze svojí nejvelebenější!

Že z národův starých klassických na druhém místě jmenují a vždy jmenovati se budou Římané, neděje se pro to, že dobyli tří dílů světa i založili říši ohromnou, nýbrž pro to, že přijali a ve své říši rozšířili řeckou vzdělanost. Bez této divili bychom se v nich nejvýš národu, který doma v Římě urputně hájil svou svobodu, ale mimo Řím na všecky kmeny příbuzné a všecky národy cizí uvaloval otroctví. Doba, kde v Římě ovládla vzdělanost řecká, jest sluncem historie římského národa. Když pak se tam přistěhovalo rozkošnictví asiatské, počal úpadek, a Římané by v hanebné, hnusné kleslosti a bídném mření i dokonání svém měli vzdělaným národům býti na větší ještě výstrahu nežli jsou na lákavý příklad vší slávou svou.

Nad rozvalinami říše jejich vzešlo světu nové světlo křesťanstvím. Původ svůj vzalo v nečetném a politicky nepatrném národě židovském; židé byli prvními jeho šířiteli. Při tom sluší sobě připomenouti, že v tomto díle nebyli nikoliv podporováni snad zvláštní svou oblíbeností u ostatních národův, spíše byla jim nechuť jich národnosti valnou překážkou, ale vznešenost myšlenky vítězila neodolatelně.

A tak dějiny lidstva po svá tisíciletí neomylně učí té pravdě: že ušlechtění lidskosti pramenilo

se vždy z malých národův, a že velcí národové, nedali-li se ušlechtěním tímto proniknouti, buď zůstali v rodině lidstva údy neprospěšnými, mrtvými anebo se stali neštěstím jeho. Takovými byli Peršané proti Řekům; pouhým neštěstím rodiny lidské byli Hunnové, Tataři a Mongolové i Turci.

Pohleďme také na dějiny národa českého: můžeť on viděti ve své vlastní minulosti, že nevelikost počtem není závadou ku podniknutí úlohy světové.

Dějiny naše vrcholí se ve století patnáctém. Tehdy národ český myšlenkou novou, obrovskou předstihnul celou Evropu; a když tato, jsouc pokroku za ním ještě neschopna na něj se shrnula: národ český neveliký počtem, ale *ve všech vrstvách* proniknutý myšlenkou zvítězil i zbraní nad Evropou, i vykonal tak činy víře nepodobné.

Že úlohy své tehdy přece neprovedl, stalo se tím, že jí nesetrval věrným *celý*; rozdrobil se a dílo, jež byl počal, sesypávajíc se přičiněním rukou nepříznivých zasadilo národu rány smrtelné.

Věru, nejdůtklivější to poučení pro všecku budoucnost: že co do díla národního nesmí v národě býti stran.

Avšak byť nám ani nehojnost počtem ani nesvornost nepřekážela: my jsme také národem *chudým*. Není chuda země česká; ale peněžité bohatství její není v rukou Čechův, nýbrž cizincův.

Tato námitka nikoliv není lichá; národ žebrákův nemůže leda živořiti. Ale na žebráky ještě jsme nesklesli a nikdy bohdá nesklesneme. I tu zachová nás čilá úsilovná práce; musímeť hleděti vzděláváním půdy, řemesly i obchody pojistit sobě stálé prameny hmotného blahobytu.

Pronešen již jednou u nás také náhled, že tento blahobyt jest jedinou naší spásou, ničím prý

nebudeme, pokud se nebudeme moci vykazovat neli bohatstvím aspoň zámožností.

Tento náhled může pravdivým býti jen o českých obchodnících, řemeslnících, rolnících; vyřkne-li se o celém národě, jest nepravý a nedůstojný zároveň.

Neboť národ kterýkoliv jenom potud má důležitost mezi jinými, pokud jest v něm zdraví a síla; prvním peníze nejsou, sílu pak skutečnou mnohem spíše podemýlají nežli množí, a to z té jednoduché příčiny, že oslabují činnost. Bez činnosti není síly; peníze toliko bývají zhusta záplatou síly, a to po každé tehdy, když lidé i národové co do síly jsou oškubanci.

Nahradíme-li *činností* nedostatek kapitálu, nemusíme tohoto nijak želeti. K velikému dílu národnímu budeme potřebovati ne deset či sto boháčův, nýbrž miliony vřelých srdcí a pilných rukou; pak i nám halíř vdovy bude vítanějším nežli měšce penězoměnců̊v.

Přicházím nyní k tomu, abych určitěji naznačil, co jmenuji *dílem národním*.

Patřiť k němu:

Předně, aby netoliko jednotlivci ale co možná všeliké vrstvy národa proniknuti byli vědomím, že mají vedle svých důležitostí soukromých také společnou úlohu národní.

Za druhé: K této úloze musí chovati lásku.

Za třetí: Síly národa musí se rozvinouti všeobecně, a to všestrannou prací.

Majíce takovéto *vědomí, nadšení, úsilí pověšechné*, můžeme ostatek poručiti Pánu Bohu; dojista vykonáme dílo veliké a věčné.

Tohoto vědomí, nadšení a úsilí schopen jest v naší vlasti netoliko každý stav ale každý jednotlivec. O schopnosti té zbytečno bylo by, abychom

sobě samým dávali důkazy; tak světle vystoupila již skutky na jevo. S cizinci a zvláště nepříznivci o ni se hádati, bylo by nejen neužitečné ale docela marné, jako kázaní slepým o barvách. Nezáleží nám na tom, aby věřili v naši schopnost: ale ať vidí ovoce její v činech.

Tomuto vědomí, nadšení, úsilí může se ovšem z venčí klásti mnohá překážka, avšak potlačiti jich nedovede žádné násilí. Tudíž možno jest, abychom o úloze své pracovali, dílo národní budovali za každé doby, sebe nepříznivější, nepříznivé zvláště i v ohledu politickém; ba to bude v dobách takových nejvýdatnější naší posilou.

Při kom nalézá se tato trojice vědomí, nadšení a úsilí, toť *vlastenec*, *národovec*; jinému nikomu čestná tato jména nenáleží.

Neboť uvědomělost národní dojista nezáleží pouze v tom, aby někdo řekl: „Já jsem Čech.“ Který poctivec nejsa jinak zdravých smyslův zbaven, v království českém byl by to kdy nevěděl, ať byl pán či sluha nejmenší? „Odrodilci“, odpoví někdo, „a těch není u nás po řídku.“ Však ti nepatří mezi lidi poctivé a lidi zdravých smyslův; neboť zapírati rod svůj jest buď lotrovství nebo šílenost.

Uvědomělost národní záleží v *lásce* ku svému národu; láska pak není tam, kde se říká: „Miluji“, nýbrž tam, kde srdce pudí k činům, národu prospěšným. Patřil-li by kdo na nehody lidské a neměl s nimi soucitu: byl by ne člověk ale zvíře. Se soucitem pohlíží také cizák na cizáka; ale kdo miluje, ten spěchá pomoci v nehodách a oblažovati vždycky.

Již ale majíce lásku k svému rodu, čím máme pomáhati mu i oblažovati jej dle své možnosti? Na bíle dni leží odpověď: „Tím, že známe povo-

lání jeho čili dílo národní, a že v díle tom jsme pracovníky co nejplatnějšími.“

Kdo praví: „Jsem národovec,“ a ničeho nečiní, je buď nevědomec nebo lživý darmotlach: kdo zná úlohu národa i zůstává k tomuto lhostejným: tenť podobným odrodilcem, jako ten, jenž původ svůj zapírá. Kdo pak maje vědomí národní praví, že miluje svůj národ a jest lenochem: i ten odívá se v halenu lži; neboť nadšení, které pro překážky nemůže vtěliti se v čin, vede k mučenictví, nikoliv k lenochodství a hnilobě.

Kdož pak pracuje úsilovně toliko pro sebe, není sice mrtvým členem národa, ale chybuje svým sobectvím; neboť vyšší zřetel při práci posvěcuje tuto vyšším citem blaha. Jiné zajisté jest býti pouhým tahounem, jiné strůjcem blaha sobě i jiným. Nejsmutnější jest, že se tato pravda za věku našeho ještě připomínati musí; věk ten bez přestání jmenuje osvětu slovem ale schvaluje skutkem hrubé sobectví — a přece sobík více krátkozraký jest nežli sám krtek. Sobec, jenžto by myslil pouze na sebe, jest nestvůra; a těch je všude málo. U nás ale příliš hojně v každém stavu jest takových, jichžto srdce v přízeň svou pojímá kruhy příliš úzké: rodinu a něco známých. Jsou také nejedni, kteří rodiště a bydliště své s hrdostí milují a s horlivostí zastávají: dále však láska jejich nesahá.

Takoví všichni nejsou národovci. Pokud nenapraví se nebo nevznikne pokolení takové, jsme jako židé, bloudící na poušti: země zaslíbená ještě daleko.

Rovně jako katechismus náboženský znáti musíme katechismus vlastenectví, jehož podstatné články tyto jsou:

„Kdo jsi“? — Čech a vlastenec.

„Kdy budeš toho jmena hoden?“ — Když nebudu neplatnou nullou v díle národním.

„Jaké jest naše dílo národní“? — Osvěta, čili ušlechtění lidskosti.

„Kterak přispívá jeden každý, nechť on kdokoliv, k tomu dílu?“ — Prací — pilnou, svědomitou prací, se kterou jest postavením svým a silami svými.

Náboženství, které by tyto články mohlo vylučovat ze své mravouky, bylo by nedůstojné člověka. Stát pak, jenžto by je zamítal, vedl by netoliko k nevěře v Boha, co nejvyššího původce pravdy, práva, lásky, dokonalosti, ale vedl by na rozpadnutí společenství lidského ba rodinného.

A tak sestupme se co národ kolem praporu, na němžto psáno božské heslo „Osvěta“ — a kdo bude překážeti nám v díle našem, nerci-li v našem životě, a nechť on kdokoliv, bude svatobijcem, stíženým kletbou lidskou i božskou, rovně jako Nero a pochopové jeho.

Oč pak se koli zasadí národ celý s vytrvalostí, musí se podařiti. Nyní také již Evropa nemá hranic na upalování myšlenky ani křižáckých tažení proti národu, pracujícímu o pokrok ducha lidského.

Jedno tedy, čeho jest nám potřebí, to jest: abychom byli národem vlastencův.

Tu mohlo by se mi namítnouti: „Takovým národem již jsme; sami nepřátelé naši, ač posměšně, nás tak nazývají.“

Nuže, není to opravdu zlým znamením — totiž potud, pokud jest naše vlastenectví skutkem, ne pouhým slovem. Zatím nemůžeme sami spokojiti se ani *počtem* vlastencův, národovců, toho jmena hodných.

Neboť to bude první krok, jímžto předstih-

národy evropské, že budeme *hlouběji* proniknuti vědomím národním, vědomím společného díla svého, nežli jsou Němci, Francouzi, Angličané a všichni ostatní. Nesmí býti v národě vrstvy, které by toto vědomí neosvěcovalo, neoživovalo; není také příčiny, proč by jaké býti mělo. Vždyť národ náš po celé sedmnácté i osmnácté století zachoval se ne v palácích, ba ani v městech, nýbrž v úkrytu vesnických chatrčí. A od té doby, co jsme povstali opět, lid *vesnický* jednak dal nám přední muže naše, jednak podal nevývratné důkazy, že při těžké práci své schopen jest povznesti se myslí k účelům národa nejvznešenějším.

Jisto jest, že co u národův jiných v Evropě i za dnešní doby jest jenom tak zvanou vyšší třídou, k tomu u nás všechen lid má schopnost velevzácnou: býti uvědomělým pracovníkem u vznešené úloze národní. Rozdíl ten mezi Čechy a Němci v samé vlasti naší za posledních let co den mohl vídán býti.

K dílu společnému dává se i v Evropě kterýkoliv národ celkem roznítit jen tehdy, když se v něm rozdmýchá válečná bojechtivost: naše dílo národní je přede vším dílem míru, i nevyžaduje, abychom opouštěli soukromá díla svoje odbíhajíce na chvíli k dílu národnímu, nýbrž abychom i soukromá díla konali úsilovněji posvěcujíce je pamatováním na úlohu společnou.

Chlubí-li se Francouz, Angličan a jiní svým národem, činí to ze sobectví, ant osobu svou zveličuje z obecné pokladnice slávy národní. My nehlásíme se k národu svému ze sobectví ale z *lásky*; láska pak nepřichází, jen aby brala, nýbrž aby rovnou aspoň měrou dávala.

I bude tudíž české vlastenectví trochu jinak vypadati, nežli jiné některé. Věru pak nebude

méně vznešené ani méně blaživé, než jiné kterékoliv. Více lásky k celku a méně sobectví, více nadšení, více činu a méně rozkošnictví, a tudíž také více zdraví a síly než choroby a mdloby. Toť u jednotlivce. Žádajíce pak a dosáhnouce toho, aby takovéto vlastenectví proniklo národ *celý*: vědomím, nadšením a silou svou vynutíme nejen pozornost a šetrnost ale úctu i obdiv národů sebe větších.

Národní pýcha naše nebude se zakládati jen v minulosti naší, ve snahách i činech předkův, ale také v budoucnosti naší, v národním díle našem, ježto jsme sobě ze svobodné vůle stanovili a k němužto přispíváme úsilím společným, všeobecným.

Či jest to hanba, býti mladým? Ideal nadšení, zdraví, síla, činnost jsou znaky mladosti; a my v pravdě jsme národem omládlým.

Ovšem netoliko hanbou ale záhubou jest v mladosti míti mysl sestárlou beze vzletu a posvěcení, vězeti svou vinou v duševním i tělesném málomocenství.

Stanovíce pak sobě osvětu za úlohu národní, nemyslíme tím nikoliv pouze rozšíření vědomostí ve všech vrstvách národa, nýbrž i ušlechtění vůle a citu, ušlechtění *celého* člověka. Ušlechtěním zase nezoveme pouhou ohrabanost jak těla tak duše, pouhé umění *zdáti se* vzdělaným. Tímto zdáním se nyní na mnoze Evropa uspokojuje; lidé obě oči přimhuřují, aby mohli jak společnosti tak jednotlivci vydati svědectví vzdělanosti: za to pro sebe od jiných žádají tolikéž. *Národ, který na místě šalby této ve všech vrstvách svých okáže osvícenost rozumu, sílu povahy a jemnost mravů ve skutcích, bude v Evropě apoštolem nové doby.*

Pravím „*národ* ve všech vrstvách svých"; i mám při tom na mysli největší vadu, která dosud osvětu ke všem národům bez výminky, ovšem

u větší nebo menší míře, provázela — tu vadu, že se všady obmezila i obmezuje po dnes na kruh lidí příliš úzký, toliko na jistou třídu.

To vedlo v předešlém století Rousseaua k tomu, že vědy a umění zatratil jakožto nákazu i otravu lidské společnosti, ježto všady v zápětí jich následovala zkaženost mravní, uvadnutí sil a konečné zahynutí buď vyhubením buď hnilobou.

Přemnozí budou dojista zjev ten ovšem nepopíratelný vysvětlovati tak, že jest to zákonem přírody — že se to děje jako s rostlinou, která roste, květe, ovoce nese a pak hyne zvolna sama, nebo rychle bývá zničena.

Toto porovnání pokulhává přespříliš; život národa nejvýš dá se přirovnávati k životu *člověka*. Neboť zde běží *o ducha*. Již pak ovšem známo, že duch lidský také vyvíjí se, jistého vrchole dosahuje a pak slábne, však to duch *jednotlivý*, jenžto jest vázán na tělo; ale pošetilost byla by tvrditi, že duch *celého národa* slábne ba hyne stářím: jak sesláblé stářím musilo by dle toho býti celé člověčenstvo!

Pravda jest, že duch jednotlivce dá se pokaziti; ale děje se to *osvětou*, ušlechtěním člověka skutečným? Toť odpor v jedné průpovědi makavý; osvěta skutečná musí ducha jak okrášliti tak sesíliti. A kdo tvrdí, že za osvětou nutně přistěhovati se musí mravní kleslost, ten také vyslovuje zároveň, že jednotlivci nejušlechtilejší, mužové lidstva nejvzácnější nutně v stáří stávají se ničemami!

Pravda jest, že se pokaziti dá i národ celý. Jestliže ale skutečná osvěta ducha jednotlivého vždy jen osvěžuje a sílí, nikdy nenakazuje aniž ve mdlobu uvrhá: nemůže být ani u celého národa jinak. Osvěta tedy, která jednotlivce a zvláště celé národy

uvedla na bezcestí mravní zkaženosti, nebyla i není osvětou dokonalou, nýbrž byla i jest nedokonalou, zdánlivou. Nejmírněji řečeno, jest to jednak pouhé *vědění*, čili osvícení rozumu při jednotlivci, a pouhé *okrášlování* zevnější jak ducha tak těla v kruzích širších. Zvláště v kruzích těchto nazývá se několik povrchních prostředkův, vypůjčených z nekonečného bohatství vzdělanosti, vypůjčených za účelem spěšného, laciného a tudíž i chatrného vyfintění těla i ducha před světem: to nazývá se osvětou.

Kdežto pak až dosud v každém národě počet skutečných osvícenců obmezoval se na jednotlivce, kteří byli několika perlami ve vodách jezera: u vrstvách širších nadělala *tak zvaná* osvěta nejvýš perel skleněných. Přivlastňují sobě od ní jenom tolik, aby utvořili zevnější *slupku*; s důrazem třeba podotknouti, že nejen zhusta nýbrž pravidelně lichou slupku tuto kupují za své vlastní jádro; pak do této slupky, vykládané na krám pod jmenem osvěty, všecko lze umístiti; a znemravnění bývá záhy obyčejným obsahem.

U všech národův to, co se u nich zvalo osvětou, zůstalo obmezené na kruhy, proti milionům ostatního lidu nepatrné; u všech tato osvěta byla jednostranná, dbajíc téměř výhradně *o rozum*, a pro to zvrhla se dřív či později v pouhou rafinerii, uvrhla duchy v nestvůrnost: byla jednotlivcům, byla společnostem ne sluncem nebeským, ale svítilnou noční, abych neřekl zlodějskou, která rozumu svítila, aby vyhledal cesty a prostředky na ukojení toho, což ve člověku je zvířecího. Tak jednotlivci a společnosti pokazili se.

Kterak ale klesnul ba i za své bral s nimi ostatní lid, nebyv pokažen? Jednak tím, že tato vrstva „nejvyšší“ všudy jest vládnoucí, a vede v pravdě politické osudy národa; jednak tím, že

nákaza i bez přičinění rychle se šíří, kdežto osvěta odporujíc přirozeným, abych řekl surovým náklonnostem lidským, vyžaduje mnohého a úsilovného namáhání.

Z toho viděti, že tak nazvaná vzdělanost obmezená toliko na jistou vrstvu a nedbající všech ostatních jest pro každý národ nebezpečnou. Předně nelze tu mluviti hrubě o svobodě, anť malý jeden kruh nutně vládne počtem nepoměrně větším. Za druhé pak závisí od osudu onoho malého kruhu osud národa; při čemž potřebí dobře sobě všímnouti, že v tomto kruhu zvláště snadno místo skutečné osvěty uhnízdí a rozplemení se nedostatek mravních zásad, mravní síly, jenž — a to spíše dřív než později — zvrhne se v nemravnost.

Proti čemu tedy vedu stížnost? Snad proti nynějším třídám vzdělaným? Anebo nazývaje nebezpečným to, co se v obyčejném slova smyslu béře za vzdělanost, a to nebezpečným celému národu, chci snad dokonce proti všeliké vzdělanosti zbudit nedůvěru, nechuť ba odpor i válku?

Nic dojista z toho všeho. Ale chtěl bych ukázati, že osvěta toho kterého národu či věku nesmí se měřiti podle skromného počtu *vynikajících* hlav, zároveň pak, že v obmezení osvěty na malé kruhy, na jisté toliko vrstvy národa má příčinu neblahý ten úkaz v dějinách, že se osvěta zvrhla v znemravnělost. Chci, jakož jsem pověděl, aby osvěta byla u jednotlivce osvícenost rozumu, síla povahy a jemnost mravů, vše jevící se ve skutcích, v životě — pak, aby již netoliko jednotlivci ale celí národové byli vědomými pěstiteli a šiřiteli jejími.

Chci přede vším, aby národ náš uvázal se v úlohu takovou — neboť jen v tom vidím cestu, aby svůj život zachránil, mezi jinými vyniknul a

jmeno své zapsal u věčnou i vděčnou pamět veškeré budoucnosti.

S takovou úlohu národ náš *jest* — ale třeba k ní činnosti v skutku národa *celého.*

Bude se říkati, že velké plány dělat je velmi snadná práce, ale prováděti je tak nesnadno, že se to nemožnosti na vlas podobá. Nepatřím k těm, kteří by toho nevěděli; dobře mi také známo, že veliké chyby dopouští se národ, jenžto sobě nemožnosti stanoví za účel, jehožto chce dosáhnouti. Však já nehodlám ani k nemožnostem naváděti ani idyllu malovati sobě i jiným. Úlohu národní, kterou mám na mysli, dřív či později některý národ dojista podnikne i provede: učiňme to my; žádný národ evropský nemá k tomu více povolání ani více schopnosti, než národ český. Učme se z osudů svých ve století patnáctém.

Ovšem jest práce ku provedení takové úlohy tak ohromná, že jí ani vypočítati nelze: ale ohromnost ta může odstraniti slabou mysl *jednotlivce* nikoli však národ. Opakuji, že se musí podařiti, oč se koliv celý národ zasadí.

Jednoho času nebylo v Čechách ani jednoho křesťana: a přece národ celý přijal křesťanství, má vědomí, že jest křesťanským, zná i plní své povinnosti křesťanské: či jest snad ve století devatenáctém méně schopen, aby jej pronikla ve všech vrstvách myšlenka vznešená, i aby ji vědomě pěstoval?

Ve století patnáctém snahu opravy náboženské, vyšedší od málo několika lidí, s nadšením přijal celý národ, i hájil snahu tu proti násilí hmotnému i duševnímu celého světa: vadí tomu snad nyní větší překážky, aby se nadchnul k dílu společnému, ježto jest neomylně jeho spásou?

Jen slabochovi mohly by se tyto překážky

zdáti nepřekonatelnými, provedení díla nemožným. Ale čím se měl zdáti lidem na konci předešlého věku úmysl, aby vzkříšen byl národ český? Dojista nemožností lidem i velmi rozumným, bláznovstvím všem ostatním. Ať nyní vstanou na nás se podívat!

Konečně největším pochybovatelům, nejnedůvěřivějším Tomášům snadno jest nastoupiti cestu pravou: „pracuj každý s chutí úsilovnou" tam, kde jest povoláním svým v životě postaven, i pracuj poctivě a s láskou k národu — tím přispěješ neomylně k jeho úloze!

Všestranným vývojem sil za účelem vzdělání celého národa vyvineme i svůj samostatný, zvláště český život. To jest netoliko žádoucno ale i nutně potřebno, ač nemáme-li zaniknouti podlehajíce na celo i *duševnímu* působení národův západních.

Ne nadarmo položeni jsme *uprostřed Evropy*, na rozhrání východu a západu. Až dosud ve všem družili jsme se k proudu západnímu; jakmile zužitkujíce toto dosavadní spojení vyvineme svou zvláštní sílu životní, změní se postavení naše: dosud byli jsme *posledními v řadě západní*, odtud budeme *prvními v řadě národů východních*, jimžto patří budoucnost.

Tak určeni jsme i přírodou i dějinami, *abychom duševně stanuli v čele Slovanstva.* Bídný byl by národ náš, kdyby s tímto svým určením se minul. Však toho bohdá nebude. Ovšem ale možno jest, že jedno i druhé pokolení konání díla toho opozdí svou ničemností, nemajíc buď vědomí buď nadšení buď úsilí potřebného. Toho památka bude hanebná.

Nyní je řada na nás, abychom svůj úkol vykonali. Nejhruběji můžeme hřešiti proti národu svému leností.

V.

Národní úloha tato po své povaze nejen že nevylučuje žádného stavu, nýbrž naopak domáhá se úzkého spojení všech, sama jsouc páskou nejušlechtilejší. Avšak — vím bohužel o duchu různosti, nesvornosti u národa českého jak v dějinách minulých tak i v životě nynějším příliš dobře, abych nebyl prost obavy, že tento duch bude největší překážkou díla národního.

Byloli by koho v Čechách, jenž by nevěřil, hned tuším se přesvědčí příkladem.

Práce přední v úloze národní připadne literatuře a umění vůbec, školám všeho druhu, rozmanitým spolkům zpěváckým, čtenářským, divadelním, besedám a podobným — ze stavů vedlé učitelského obzvláště kněžím.

Jsem jist, že tímto vypočtením už píchnu do vos. S jedné strany bude se volati: „Jakže, stav kněžský smíchati v jednu hromadu se spolky tak světskými, jako jsou divadelní ochotníci? Stav kněžský má býti spolupracovníkem za účelem čistě světským?“

A s druhé strany řekne se mi: „Páchneš, brachu, ultramontánstvím. Osvěta devatenáctého, ba dvacátého věku — a kněží!“

Uznávám za nutno slovo aspoň o tom promluviti; mělo by se to jinde státi obšírněji.

O snižování stavu kněžského mohla by v každé jiné příčině býti spíše řeč, nežli v této, kde mají býti spolupracovníky v tak ušlechtilém díle národním. Jsouť kněží lidé; pýcha, kterou by se jednotlivci co údové stavu kněžského vynášeti chtěli nad lidi stavu jiného, jest netoliko bez podstaty ale jest přímo hříšná; neboť býti následovníkem Kristovým, hlásati pokoru křesťanskou

slovy, z povinnosti své — ale zároveň vylučovati se z lidských stavů a stavěti se výš nežli ostatní co jakási kasta: toť bylo by špatné lidské nercili kněžské jednání. Úcta k úřadu kněžskému nejprvé *kněžím* jest uložena, a nejvýš nerozumné bylo by, kdyby oni tou úctou měli se vypínati nad lidi jiné.

Jako ze společnosti lidské vůbec nesmějí kněží ani ze svého národa smýšlením svým vylučovati se a stavěti cizácky mimo jeho důležitosti. Kdo z kněží nemá lásky k národu svému, ať Čech, ať Němec, ať jakéhokoliv původu, není dobrým člověkem tudíž ani dobrým knězem: činí vzpouru proti Bohu, jenž lásku tu vložil v každé srdce.

Té pravdy nezamluví žádný pastýřský list biskupský, který kněžím zakazuje bráti účastenství v nejspravedlivějších snahách národních, když jsou to snahy české. Skutečné snížení děje se kněžstvu s *této* strany, a to kdykoliv se od něho žádá, aby odtrhnouc se myslí od rodiny a národu stalo se mrtvým nástrojem vyšších hodnostářů církevních. Poslušenství to ukládá se jim ovšem ve jmenu církve, ať o jmenu božím pomlčím; avšak toto jmeno zhusta přikrývá záměry hierarchické, v zemích koruny české i záměry strannictví politického. Kdykoliv se u nás ukládá knězi, aby nebyl národovcem, snižuje se lidská jeho důstojnost. Z lásky k lidem jest kněz knězem.

Národ náš, který v úsilí svém stojí na půdě práva božského i lidského, žádá toho *právem* na všech synech svých, aby nebyli netečnými v práci jeho: právem musí toho žádati na kněžích svých, aby neodstupovali od praporu jeho, jenž jest spravedlnost. Stanově pak sobě za úlohu národní osvětu, ušlechtění lidskosti v zásadách i skutcích, kterak by neměl žádati od svých kněží, aby oni

v této úloze národní byli přede vším horlivými dělníky?

Řeknou-li někteří, že je to dílo světské, do něhožto kněz nemá se míchati: nutno odpověděti, že jest tato námitka slovem beze smyslu. Znamená-li světský tolik co *lidský*: což by zbylo kněžím mezi lidmi dělati, kdyby jim neslušelo bráti podílu v ušlechťování lidskosti vůbec a národa zvláště? A znamená-li světský totéž co světácký, pak třeba pověděti, že úloha všeobecného, skutečného vzdělání jest právě kněžskou. Kdyby se k ní kněžstvo činně připojiti nechtělo, byli by přátelé její kněžštější než ono.

V díle našeho znovuzrození mělo kněžstvo české tak záslužné účastenství, že je sobě národ náš vždy bude připomínati s vděčností. Ale nesmí se ani upírati ani zakrývati, že v tomto účastenství od delší doby nastala změna, a sice nepříznivá. Mladší pokolení kněží je v lásce vlastenecké mnohem vlažnější; viděti to na příklad v literatuře české posledních desíti let, jak valné části mladšího kněžstva odpadla od srdce; hledejme její díla ve knihovnách jich, a bude to nadarmo i se svítilnou ve dne. Ba oni jich ani neznají.

Jiné znamení času v tomto pokolení jest veliká opatrnost, právě světská, která se od bázlivosti ničím neliší. Býti vlastencem, ano: ale jen pokud o tom konsistoř a ještě vyšší představení nevědí! Takových ohledův nalézá se mezi nimi teď už tolik, že jest úplně podstatná obava: aby se kněžstvo naše neoctlo v tomtéž postavení k národu co byrokracie hierarchická, v jakém jest k němu byrokracie vládní.

Kterak se přemnozí kněží ustraňují od národa a jeho díla, to jeví nejlépe nedůvěra, kterou netoliko ukazují ale i rozsévají proti snahám jeho. Po

vzdělanosti a povaze své záhy posuzují každé národní podniknutí, každý krok, a v tomto úřadě censorském příliš zřídka staví se na stanovisko národní.

Tohoto ustraňování nesmí býti. Národ, osvěta, samo náboženství ukládá kněžstvu, aby bylo kněžstvem českým, vlasteneckým. Ukládají-li jim pastýřské listy biskupské jakož jsme nedávno viděli, opak toho: nuž, pak čelí proti národu, proti osvětě, proti náboženství.

Nedej Bůh, aby kněžstvo stanulo na jiné půdě nežli národ! Ať se k tomu bedlivě přihlíží v samých počátcích, na jak neblahé konce by to vedlo. Vlast nemůže se na stavu žádném dožebrávati, aby se jí necizil, aby ji nezrazoval; máť právo žádati to od každého co vrozený dluh. A kdož by chtěl, kdož by ve jmenu vlasti směl získávati v čestnou službu její stav nějaký *lichocením*, anebo tím, že by podával pojištění úplné nedotknutelnosti?

A tato nedotknutelnost, absolutní nedotknutelnost je v pravdě žádostí hierarchie. Který národ ze vzdělaných může ji pojistiti některému stavu? Co jiní národové nemohou, nesmí se žádati od národa našeho. Kdyby kněžstvo české nabízelo národu svému lásku i činnost vlasteneckou za tu cenu, aby dostalo od něho assekuraci úplné nedotknutelnosti: žádalo by nemožnost, a požadavek byl by nejmírněji řečeno nerozumný.

A přece jisto jest, že v tomto požadavku leží poslední příčina výše dotčené nedůvěry a ustraňování: jinak není zajisté, proč by kněžstvo s národem jakkoliv se nesnadilo.

Ponechávám každému, aby ze slov zde pronešených dovozoval, že jest v Čechách roztržka mezi kněžstvem a národovci, aneb že má proti kněžstvu v Čechách počata býti válka a t. p. Po-

míjím také dišputu s těmi, kteří mi s druhé strany budou vyčítati ultramontánství, a opakuji: čeští kněží nejen nesmí se straniti národního díla českého, jak bylo výše několika slovy naznačeno, nýbrž jsou povoláni, státi mezi předními účastníky jeho.

Jsouce muži pečlivého vzdělání kterak by neměli poznávati vznešenost takové úlohy národní! Majíce srdce plno lásky k lidem, kterak by neměli s nadšením přilnouti k úloze takové! A postaveni jsouce mezi samým lidem, kterak by neměli horlivě pracovati o vzdělání jeho!

„Však to činili a stále činí, neboť to s sebou přináší kněžské povolání!“ namítne se mi.

Ale oč *více* mohli a měli by činiti, nežli teď na národu roli dědičné! Z lidu vyšli, znají jeho potřeby, jeho schopnosti i vady; již úřadem svým požívají důvěry a úcty jeho, ba poslušenství jeho: jak ohromné byly by výsledky v krátké době, kdyby se působení jejich v dospělejší lid neobmezovalo na několik hodin ve chrámě ztrávených! Není lidí v národě, kteří by tolik času a tolik příležitosti měli, jako kněžstvo: jakými dobrodinci lidu svého stali by se, kdy by toho času i příležitosti té aspoň v mladších letech více užívali! Ale bohužel, čím mladší pokolení, tím méně pomýšlí na to, aby volný čas a hojné síly svoje zužitkovalo ve prospěch *lidu*, mezi nímžto žije nudíc se dlouhou chvílí a hledíc vyplniti svůj prázdný čas vyhledáváním zábav — všelijakých.

To nedá se omluviti, to třeba jednoduše napraviti; čím dřív se to stane, tím čestnější to bude kněžstvu, tím prospěšnější národu. —

Všem vlasteneckým spolkům našim, zvláště na venkově, náleží, aby se veliké úlohy národního vzdělání se vší horlivostí uchopily. Účel podobný

mají bez toho vesměs; není třeba, aby stál v některém paragrafu stanov jejich, jenom ať žije ve skutečnosti.

Jest těchto spolků po vlasti naší tak hojně, že bude v každém téměř městečku pláti brzy krásný oheň národní, stane-li se každý spolek zpěvácký, divadelní, čtenářský a p. ohniskem účinlivé snahy, směřující k národní osvětě.

Cesty k tomu jsou rozmanité, mohou jinde jiné býti: dobrá vůle a chuť k činu všady je najde; jenom nedbalost a netečnost jich nevidí. Tolik na příklad možno je každému spolku, aby sebe i jiné povzbudil k živému účastenství v odebírání dobrých plodů literárních; a co by tím získáno bylo, kdyby se to dělo všudy, bude níže lze vyrozuměti.

Jsem toho dalek, abych spolkům našim upíral skutečné jich zásluhy; mámť já v ně sám veliké naděje. Ale i vady jich jsou hojné a sice toho druhu, že patří téměř už ke společné uniformě.

Jsouť zajisté spolky naše příliš *místní*. Jakkoliv totiž povstávají z podnětů vlasteneckých, ocitují se obyčejně velmi záhy u výhradní službě toho kterého města. Vyšší potřeby celého národa spouštějí snadno s očí — mluvímť *o činnosti spolku*, ne jednotlivcův — a se vnitřními důležitostmi místními berou to pravidlem také jenom povrchně: a tak zbývá co přední účel hlavně zvýšení místní representace. Zpěvácký spolek na příklad spůsobí pěknou slavnost svěcením svého praporu a tím hluk v celém okolí; dobře se hodí při každém veřejném ději v obci, zastupuje ji při slavnostech jinde a t. d. Při tom první snahou jest okázalost „před světem“ — samo skutečné zdokonalení ve zpěvu jest věcí vedlejší proti tomu, aby se ně-

které vyučené kusy veřejně dobře přednesly a pochvaly došly.

Tímto směrem stávají se spolky vůbec brzy bezduchými šablonami, záhony pravidelně utvořenými ale neplodnými, parádními gardami pro svátek. Našim spolkům netřeba, by klesaly v takovou vyšeptalost.

I měly by přede vším těžiti z toho, že jich po Čechách tak veliký počet. Neboť *vzájemnost*, ježto jest mezi nimi, v pravdě jest téměř cele zevnější.

Ovšem jest velice potěšitelno, že se za příležitostí slavnostních scházejí spolkové neb alespoň deputace i z daleka: ale jednoho jest potřebí, a to je společenství ducha. Kolik je v Čechách spolkův, tolik by mělo býti článkův jednoho řetězu, pevně sahajících v sebe, a tvořících pravou mocnost skutečného národního pokroku. Zatím ale při vší hojnosti a přece všecky společné slavnosti, přípitky a pozdravy naše spolky v pravdě jsou příliš rozdrobené.

Důkaz jest velmi jednoduchý: kdyby jinak bylo, již bychom *před cizinou* stáli co zjev neobyčejný. Voláme-li, „že též dovedeme kralovat, leč vítězíme zpěvem“: už bychom i tím mohli státi před cizinou co velebený vítěz. Dosavadním řádem odbývá se všecko pěkně, ale jen po domácku; jednota účinlivého ducha vyburcovala by z netečnosti cizinu — a co ještě více jest, jejím působením zkvétalo by požehnání síly a ušlechtění.

Nedostatek této jednoty, nedostatek vyššího účelu, jenž vyžaduje povznešení, jest toho příčinou, že spolky na zbyt oplývají vnitřním různěním, že valná část jich činnosti záleží v neustálém šťuchání. Titěrnosti takové, zhusta všecko umořující, v tutéž hodinu zmizí, kde spolek se k vyšší snaze

povznese. Budiž touto co společný prapor spolků všech neunavné úsilí o národní osvětu!

V tomto úsilí nechť soustředí všecku mysl svou, pokud ji k činnosti mimo sebe obraceti může, i študentstvo naše „za dnův mladosti své radostné.“ Posvětí se a bude prospívati v síle majíc vyšší myšlenku; jinak buď leností hnije anebo mrhá se v pravšedních daremnostech. Nestačí, aby jednotlivec ploval proti proudu ostatních; študentstvo celé musí nadchnuto býti jedním duchem. A duch ten má býti neli orlem aspoň ptákem volně létajícím ve vzduchu; v pravdě po delší čas jest ptákem brousícím ochromená křídla svoje o všelikou hlínu.

Zaříditi kdesi do roka nějaký ples, sehnati akademii neb ochotnické představení divadelní, je záslužné; však jest to svatojanská muška proti svíci, jasně a mile plápolavé, kterou by mladý, jarý, ideály zanícený duch měl býti všude, kdežkoliv jest. Pouhá výmluva to jest, že čelo jeho zbrázděno je starostmi, tíží doby, osudem národu; cokoliv na mysl mladou dolehne, ona setřásá; osud národa čím těžší jest, buďto tím mocněji rozpíná peruti lásky u mládeže a tím vzletnějším nadšením unáší vůli její, je-li toho schopna — aneb jí slouží za zástěru vnitřní lhostejnosti, otupělosti a omluvu zevnitřní nečinnosti.

Dílo *mladosti* jest vaše — a to nejsou ani politické šermy, ani liché mudráctví, hloubání, vzdychání či lání, to je vzlet, nadšení. Posvěťte se idealem a sálejte lásku k němu vůkol sebe. Nepomáhejte nám pod tíží doby vzdychati neb zuby skřípěti: duchy naše osvobozujte zpod ní povznášejíce nás k nebi!

Nadšení není samo ještě ctnost, ale je ctností všech pramenem. Jest nejkrásnějším a nejvzácnějším vaším podílem: příliš často podáváte je za kaši čočkovou!

VI.

Dvojí jako u jednotlivého člověka musí přirozenou měrou i u celého národa býti přání: aby žití jeho bylo příjemné i aby vykonal díla nehynoucí. Přání první je všední, druhé vznešené; s prvním setkáme se i u člověka, jenžto by na svůj národ po celý život snad ani nezpomněl, druhé shledáváme toliko u národovců, kteří mimo své důležitosti také k obecným, národním pečlivě přihlížejí.

Takových bývá v národě obyčejně počet proti ostatním skrovný; a přece jest druhý účel národa mnohem důležitější; jeť úlohou jeho netoliko, aby žil, ale aby život jeho nesl ovoce. Již pak v dějinách lidských čím dále tím více bledne sláva všech národů proti těm, kteří co výkvět života svého zůstavili skvělé plody ducha ať to myšlenky sloužící potomkům za jasné pochodně, ať to výtvory krásy, vlahou nebeskou ušlechťující a zúrodňující v nás rozum, vůli i cit.

K těmto národům chceme se připojiti. Oč více bude v naší vlasti opravdivých národovců, než bývalo i bývá jinde: o to rychleji a jistěji bude se dílo naše dařiti.

Povšechné vědomí, nadšení a úsilí, o němžto jsme výše položili, nejkratší, nejbezpečnější a nejpříjemnější cestou povede nás ku zplnění přání obojího, právě dotčeného: jednak zbudí po vší vlasti jarý, milý život společenský, zrodí blahobyt

hmotný, romnoží sílu vůbec — jednak přivede v rozkvět vědy a umění.

Stav věd a umění jest každé doby měřítkem národní osvěty. My Čechové tedy, chtějíce jiným postaviti se po bok, musíme to spůsobiti, aby naše vědy a umění aspoň vyrovnaly se cizím.

Historie i nadání lidu českého poskytují jak základ pro přítomnost tak i nejpěknější naděje do budoucnosti. Jsme národ zpěvný a hudebný; lneme k umění stavitelskému i malířskému; jak oblíbeno v národě českém divadlo, toho nejlepším svědectvím je náramný počet spolků ochotnických po Čechách. Rovněž hluboké v lidu českém jsou kořeny jak náklonnosti tak schopnosti ku vědám.

Všech věd a umění vůdkyní jest literatura; s ní jakožto s vrcholem všecky jsou ve spojení. V národním díle našem zvláště má předůležitou úlohu; protož vidí se mi nad jiné potřebou, obšírnější slovo o ní promluviti.

Snažení našemu národnímu dá se na ten čas nejurčitěji vytknouti účel žádostí: *abychom měli svou velikou národní literaturu.* Jestliže té se domůžeme, nic ani z toho nebudeme postrádati, co se v ní na pohled obsaženo býti nezdá.

V Evropě mají toliko Turci privilej, aby něco vážili nemajíce literatury. Dojíti povšímnutí a sympatií tureckého druhu, nikterak se nám nezachtívá; však zajisté dojdeme obého vyniknouce svou literaturou.

Na tuto dráhu jsme všemi okolnostmi odkázáni. *V politice* můžeme pomýšleti jen na uhájení a pojištění svého života, což až i dokonáno bude, my teprvé to míti budeme, co jiní vždycky měli a mají.

Naše *obchody a řemesla* nechť i zkvetou v té míře, jak si toho snažně žádáme — nechť i orba

naše tak se zvelebí, aby rolník netoliko neklesal pod svým přetěžkým břemenem, ale i měl v každý svátek svoji pečeni: přece tuším jest na bíledni, že pouhým *bohatstvím* očí národův na sebe nezvábíme. A nežli se na hmotné bohatství zmůžeme, ujde mnoho, velmi mnoho let — prozatím nemáme na zlaté nějaké časy ani žádných vyhlídek. Jako v politice nemůžeme se ani na trhu evropském hned tak nadíti místa i hlasu mezi těmi, kteří rozhodují.

Avšak *na zápasiště ducha* můžeme volně vstoupiti se všemi, a staneme-li *tam* mezi vítězi, nebude již umlčování, nevšímání aneb dokonce utlačování nás déle možné: Evropa se před námi pokloní a vykáže nám s úctou místo čestné.

Čeho jest k tomu potřeba?

Předně bohatého nadání: to máme darem božím.

Za druhé povšechného vědomí, nadšení a úsilí: to pak jenom od nás závisí.

Čeho jsme se od svého vzkříšení mezi národy domohli, stalo se literaturou. Ať dobude sobě literatura naše váhy evropské: a národ náš bude míti více než evropskou důležitost v obyčejném slova smyslu.

Zneuznáváni, odstrkováni, na záhubu odsuzováni ode dávna i nyní, máme předce dráhu bezpečnou, *abychom dobyli nad Evropou i vlády*: ovládnemeť ji v ten den, když naše literatura vynikne nade všecky jiné.

Komu jsou směšná tato slova obrovská z úst pídimužíkových, směj se chutě. Věci, které by se lidem napřed byly zdály nad tuto ještě směšnější, provedli už národové ba i jednotlivci. Pohleďte na *počátky* římské světovlády; pohleďte na počátky samého křesťanství; pohleďte na boje národa českého ve století patnáctém.

Národ francouzský, jenžto svým duchem ovládá Evropu, nebyl nikdy *malým*; a od které doby zaujal trůn osvěty evropské? Od té doby teprvé, co svou literaturou zastínil všecky ostatní. Kdyby Ludvík XIV. byl ještě bojovnějším býval, i založil rozsáhlejší panství nad Evropou nežli později Napoleon I.: za slabých jeho nástupcův bylo by Francouzsko opět skleslo se své výše, a to tím hlouběji, čím více by svou moc bylo zakládalo na síle hmotné. Ale Francouzsko od té doby panovalo evropským národům *duchem*, jenžto v něm za vlády Ludvíka XIV. dospěl i rozepjal mocné peruti.

Žádný však národ nemůže sobě takové vlády ducha osvojovati na vždycky, jako žádný nemůže tvrditi, že v říši ducha dosáhl vrchole, na kterém by celé lidstvo mělo stanouti. Pokrok v lidstvu jest věčný; povolání národů v tom záleží, aby jedni na té cestě dále pokročili, druzí pak o to dbali, aby sami a jiní vesměs nezůstávali za nimi.

K tomuto klestění dráhy není žádný národ povolán výsadou; nejméně pak víže se povolání takové na ohromný počet.

Vytknouti si takový účel národní ať se komukoliv zdá příliš smělé. Nám zatím nic na tom nebude záležeti, komu to mimo nás libo nebo žel — nám dostačí jistota neklamná: *že tato cesta ve všech okolnostech jest pro nás nejlepší*, že nás žádná jiná na skvělejší konce přivest ani nemůže, a že zvolíce ji nebudeme dojista blouzením ztráceti léta, ba snad i století.

Ovšem nepravím, když i všichni s vědomím, nadšením a úsilím se jmeme pracovati o takovém díle národním, že účele velikého dokvapíme jako tryskem za několik let. Ale účel největší a nejkrásnější, jakého se národ *vědomě* domáhati může, sil našich neoslabí nýbrž povznese a posvětí. A

jedno ještě, což žádám pověděti se všemožným důkladem: *Snad účel největší a nejkrásnější netoliko rozohní nás ale potlačí v národě našem chybu nejosudnější — nesvornost.* Tato ničila u nás dosud dílo národního povolání, tou octnul se náš národ i v největším svém neštěstí; máme k ní také v přítomné době příliš velký svah: snad že účel národa největší a nejkrásnější bude tou hvězdou, na kterou přece všecky hory a doly nás dělící pohlížeti budeme všichni, pro kterou budeme patřičně krotit náhledy, žádosti a snahy jak osobní tak i strannické.

Opět a opět nutno připomínati: co do díla tohoto, nesmí v národě našem býti stran. Kdo v našem postavení pro osobu neb stranu svoji zaviňuje v národě strannictví: provádí na novo úlohu Miloty Dědického! —

Pravím-li, že naše literatura musí býti *velikou*, myslím na bohatost ducha, která se jeviti má jak vzácnou cenou jednotlivých děl tak hojným počtem jejich. Jednotlivé výtečné dílo proslaví muže, ne národ.

A dím-li, že musíme míti velikou literaturu *svoji*, rozumím tím literaturu *původní*, *samostatného rázu.* Kterak to? Máme snad sobě přáti, aby se literatura naše od cizích na čisto lišila? Nikoliv na čisto a ve všem; jenom to nesmí býti literatura cizí v rouše českého jazyka. Jeť zajisté rozdíl mezi tvořením a nápodobením. K samostatnosti čili originalnosti v literatuře dospěje jako jednotlivec tak i národ tehdy teprvé, když vyvine i v písemnictví *ty síly obzvláštní*, *tu bytost svou nejvnitřnější*, kterými se i mimo jazyk rozeznává od jiného národa — když zúrodní svého *národního ducha.* Připomínám za příklad jediný ducha starých Řekův, aby nikdo nesoudil, že mám na mysli vývoj

národních zvláštností. Dospělý duch starořecký jest duchem všelidským; a přece Řekové co národ měli svůj zcela zvláštní ráz.

Chci tím upozornit na důležitou okolnost. Mluvíme-li o národní osvětě, nesmíme tím nikoliv rozuměti pouhé odstranění náhledův a zvykův dosavadních, a rozšíření na místě jich — na příklad — názorů francouzských. Kdy bychom i podržíce jazyk český přijali jednoduše osvětu francouzskou, pofranštili bychom se; a jakkoli čile bychom, Čechové jsouce, řečí pracovali ve službě této osvěty: ovoce bylo by přece vždy jen francouzské; neboť na český peň štípená větev francouzská bude potravu, vzrůst a zdar svůj bráti *z kořene českého*, ale ovoce české nebude.

Výše již podotknul jsem, že jest převeliký rozdíl mezi tím, když se národ proti jiným nezavírá a nezabedňuje, a mezi tím, když i samostatnost ducha svého potratí přijímaje v sebe nad míru živlů cizích. Také my osvětou jiných národův musíme jen *svou vlastní sílu* rozmnožit a ušlechtit, abychom touto vlastní silou sami *tvořiti* dovedli. Pracujíce k účelu všelidskému, co *Čechové* musíme pracovati, ne co jacísi světanové bez národní barvy anebo s barvami všech národův.

Národ sám neví, co v něm jest, nezná svého genia dříve, pokud všestranným rozvojem svých sil nedodělá se jich výkvětu — dokud genia, jenž jest v milionech národa nevidom a jako uvězněn, všestrannou prací neosvobodí, aby volnou perutí do výše vzletl před očima udiveného světa i samého národa. Nejeden národ přešel přes jeviště světové, a genius jeho neobjevil se tímto spůsobem; zvláštní síla národa zůstala buď ladem ležeti nedostatečnou činností, anebo byla násilím umořena. To svědomité nutno také u nás uvážiti!

Že my hned tak se nedáme odnárodnit od nikoho, o tom netřeba povídati šíře. Ale toho musíme býti pamětlivi, abychom sebe i jiné neodnárodňovali sami. Ve školách nepěstuje se věru český duch; a tak kdo ze škol vychází, sám sebe nedůvěřlivě musí zpytovati, pokud odnárodněn a pokud nic.

Mimo školu vzděláváme se na mnoze literaturami cizími; následkem toho může býti, že i vlastenecký muž i vlastenecké město příliš proniknuto jest duchem cizoty.

Radě tedy snažně k dílu národní osvěty, nemohu zatajiti, jak veliká se mi při něm vidí potřeba opatrnosti. Nejnárodnějším jest u nás bez odmluvy lid vesnický, který zachoval národnost přes dvě hrozná století. Spáchal by vraždu na českém národě, kdo by ducha českého nahradil jiným v tomto lidu vesnickém! A při sám Bůh, to by vždycky bylo snadnější, nežli právě českého ducha v něm osvítit, ušlechtit, zúrodnit!

Co se vzdělaných tříd národa našeho týče, jest velice žádoucno, aby se ne tak výhradně napájely vzduchem západoevropským, nýbrž také důvěrněji než dosavad se spřátelovaly s literaturami slovanskými; jich duchem okřejeme vždycky, a můžeme u vlastní bytosti své znamenitě se posilovati. —

Zbývá mi ještě při jedné otázce zastaviti se: Možno-li, abychom při svém nynějším politickém postavení dodělali se velikých úspěchů v literatuře? Netřeba to postavení vypisovati do podrobna: tolik jisto jest, že není příznivé a ještě možno jest, že bude horší, jakož už bylo.

Pravda, krátká to řada let od té doby, co se nesměla v Praze ani nevinná píseň národní zazpívati — a poněvadž je všecko možno, nemůže se

tak naprosto upírati, že bychom se ještě horších dnů nedočkali. Avšak podlé takových možných dnů nesmíme činit plány k povšechné svojí činnosti: spíše musíme pamatovati, aby co možná nejvíc bylo hotovo, než by snad proud naší práce překážky jakékoli zdržovati chtěly.

Jak se věci nyní mají, a jak dle vší pravděpodobnosti v případě nejhorším potrvati mohou: nejen že máme dost příležitosti ku práci společné a povšechné, ale nejsme-li zmalátnělci, i chuť musí vzrůsti, poněvadž okolnosti nehovíce vyžadují živějšího úsilí.

Volný politický život ovšem podporuje všestranné vyvinutí sil; budeme se ho také, seč naše síla, domáhati. Ale pošetilost byla by nepracovati zatím na poli, kde práce volná jest i ponese tolik užitku nepochybného. Politický život nepůsobí na literaturu tak výhradně, aby této snad bez úplné politické svobody býti nemohlo. I největší zajisté literatury novověké rozkvetly za dob absolutismu. Sama ta veliká i utěšená práce, vykonaná u nás v literatuře až do roku 1848. musí zde býti důtklivě připomenuta. Aniž politika vtiskuje literatuře, zvláště krásné a vědecké, dle své povahy vždy pečeť cele jinou.

Takové politické situace nemáme se ještě obávati, která by nás dovedla vytisknouti také z činnosti na poli literárním. Co ale dobře uvážiti sluší: v každé situaci nám nejvíce literatura dovede *nahraditi* z toho, čeho bychom na ten čas postrádati nuceni byli, může také nám *dopomoci k tomu*, čeho jsme ani ještě neměli.

Abych marných slov ušetřil: méně jest se obávati toho, že bychom dřív či později pracovati *nemohli*, nežli toho, že bychom pracovati lenovali. Také vnucená na nějaký čas nemožnost práce by

našeho díla nezničila; to by nás ale zahubilo, kdybychom lenost svou kdykoliv chtěli zakrývati nějakou budoucí nemožností anebo přítomnou nepřízní poměrů. Takové vlastenecké vymlouvačství nutno ve všeliké způsobě vymítati jako malomocenství.

VII.

Maje již porovnávati, v jakém poměru jest *nynější literatura* naše k účelu, kterého se jí dodělati chceme, musím z předu připomenouti, že ani na chvíli nezapomínám na to, co v ní na ten čas máme pěkného, dobrého i dokonalého. V našich okolnostech nebyl by as žádný národ evropský na poli písemnictví vykonal více; my ale zamýšlejíce netoliko polepšiti sobě nýbrž podniknouti dílo důstojné sebe větších národův, máme ještě nesmírně dalekou cestu před sebou. Proto nechť počátky jsou jakkoliv slibné, přece nemůžeme nespatřovati všude hojné nedostatky.

Proti moderním literaturám světovým jest literatura naše dosud malá, nepatrná, chudá. Takovou jest již dle obsáhlosti své. Co rok — ani tohoto nynějšího nevyjímaje — dočítáme se ohlášení toho smyslu: že vyšel aneb vyjíti má spis v tom oboru, který v naší literatuře až dosud byl velmi slabě aneb nebyl docela ještě zastoupen. Pohříchu musíme v nynějších okolnostech na to býti připraveni, že to „vyplňování mezer" drahně času ještě bude trvati.

Děje se také obyčejně tím způsobem, že první při tom pravidlo zní: Lepší něco nežli nic. Mnoho výplňujeme překlady více či méně volnými; mnoho také kompilacemi, zvláště abychom vyhověli praktickým potřebám; velmi mnoho konečně pracemi

sice nepřeloženými ani skompilovanými, ale dle cizích vzorův utvořenými s příliš malou samostatností.

A tak jest literatura naše dosud z většího dílu jenom nedostatečné podobenství ohromných literatur západních. I to, co ve všech odvětvích jejich původního, na mnoze má příliš hluboko vtištěnu pečet cizinskou. Jak zhusta na příklad jazyk *český*, ale poesie německá, francouzská neb anglická! Takových původních překladů je v literatuře naší takové množství, že jen menší počet plodův činí výminku.

Pro to arci nemusíme zoufati; literaturám světovým dělo se to pravidlem, že na počátku svém byly nápodobením vzorův. Tak německá literatura byla dříve duchem cele francouzská, všecky pak dospěly mlékem starověké klassičnosti.

Okolnost ta právě ukazuje, že jsme s literaturou ještě v samých *počátcích*; starostí naší a to velmi pilnou musí býti, abychom jen také z nápodobování se vyzuli, a dospěli k tomu, aby literatura naše celkem byla v pravdě *česká* i byla bohatá.

Pouhým nápodobením nedojdeme povšímnutí; k tomu nutno, abychom tvořili samostatně z ducha svého českého. Považme, mnoholi děl přeloženo do češtiny (ač nebudeme hned tak ještě míti překladův s dostatek!) — a mnoholi se z češtiny do jiných jazykův překládá! A přece nebude na tom dosti, aby jen díla naše přenášeli jiní do své řeči, naším účelem musí býti, aby se díla ta stala velebenými vzory.

Na dráze k výši takové bude nám tudíž předně vyváznouti z nynější literarní chudoby. A pro to velice důležito jest poznati jasně, které jsou chu-

doby této příčiny; tuto aspoň po některých hlavnějších se ohledněme.

Literatura česká jest předně ještě *mladá*; toho, co v ní za těch padesát let urodilo se, jest přece tolik, že bychom se také spokojiti mohli, kdyby méně bylo. Však právě tak možno bylo, aby literatura nyní již byla v jarém rozkvětu. Budeť ona také ještě mladou za nových padesáte let; a kam do té doby dospěje, to bude záležeti mnohem více na hojnosti působících sil nežli na prodlouženém věku.

A kdyby až dosud každým rokem byl se šířil kruh literatury: dojista byli bychom spokojeni také s menšími úspěchy. To však bohužel, neděje se už po drahný čas; není to *svěžest mladosti*, co v literatuře znamenáme, je to spíše ochabení, mdloba stáří.

Rozumím tu i síly tvůrčí, spisovatelstvo i čtoucí obecenstvo. Dojista pak není tím vinna mladost literatury, že se tato dosud nestala *dílem celého národa*, ale stanula v mezích neutěšeně úzkých.

Uvádí se zhusta, a to v přední řadě, *nepřízeň politických poměrův.* Ovšem nelze jí vážiti lehce. Netoliko že byly české knihy vyloučeny ze škol, z vědy, z veřejného života: ale nedopouštěno také, abychom se v literatuře obírali volně svými dějinami v minulosti, nercili svým povoláním v budoucnosti. Jak „nevinná“ v úředním smyslu musila býti básnička, aby ji censura pustila do tisku! Poctivý Klicpera musil historickou pověst vydati za překlad z latiny, aby obloudil censuru; a daly by se uvesti doklady křiklavější. Za Bacha pak rozšířena censura taková ze slov tištěných i na slova mluvená; špehýřství vládlo neobmezeně i poslední dědinou českou, a nebylo věru před četníkem ani potřeba říci toliko: „Já jsem Čech“,

aby člověk znamenán i střežen byl co „individuum státu nebezpečné“. Spisovatel český velký malý už byl sám sebou buřičem, protože bylo heslem systému vysloveným, aby po šesti letech všelikému Čecháctví byl konec.

Ale všecky tyto můry nepříznivých dob politických samy o sobě toho nedokázaly, abychom sobě nyní na chudobu své literatury stýskati musili. Vždyť za dob Metternichovského absolutismu rozmnožena literatura děly, jaké máme, nejvzácnějšími; doba největší poměrně volnosti politické od roku 1860 je v nejednom ohledu literatuře *nepříznivější.*

Snad jest to *nedostatkem tvůrčích sil* — snad nemáme spisovatelův ani s potřebu ani takových, kteří by měli nadání i povolání? Nelze přisvědčiti. Tvůrčími silami obmyslilo nebe národ náš v hojnosti až ku podivu; z těch pak by za okolností méně neblahých zajisté vynikli záhy duchové orlího vzletu a tvůrčí síly obrovské, jakých všichni národové mají po řídku, a na které okazují co svou nejvyšší oslavu.

Vady, pro které se literatuře naší znamenitě lépe nedařilo, vězí v *obecenstvu.* Jsou pak v tomto jako jinde tak i u nás četné vrstvy, které působení literatury jsou nepřístupné; nazývají se všude nevzdělanými. Má-li sc státi osvěta naším dílem národním, musí takových lidí u nás vždy více ubývati; není také obavy, že by se to nedělo.

Jsou ale jiní, se kterými bude práce obtížnější. Ti jsou po městech aneb aspoň po městsku sobě vedou, a počítají se vesměs ku třídě vzdělaných. Stavy v tom zahrnuté jsou ty nejrozmanitější: řemeslníci, obchodníci, úředníci všeho druhu, měšťané bez domův a domácí páni, nyní také veliká část kněží. Z těch jedni, Češi jsouce, k ná-

rodním důležitostem našim docela jsou neteční, druzí, počtem tuším hojnější, počítají se mezi české *vlastence*; ale první i druzí ani jednou za rok, nejeden ani za svůj celý život nepomyslí, že jest také pod sluncem česká literatura. A komu z nich se to na mysl namane, kdo z nich o tom (jakož se modou děje u slečinek) snad i někdy ba i zhusta mluví: tomu přece nepřipadne, že by také měl českou knihu koupiti!

V době do roku 1848., kde odbírání českých knih bylo každého vlastence podstatným znakem, dařilo se literatuře velmi utěšeně. Co tento znak odpadl, máme ovšem „vlastenců“ hojnější počet, ale vypátrati, v čem by vlastně to jich vlastenectví záleželo, toť práce velmi trudná; přiložme na ně měřítko skutečného národovce, výše naznačené: co se ukáže? Vlastenecký mluvka, vlastenecký tichošlápek, vlastenecký čtenář novin, kde k nim přijde zadarmo, vlastenecký politikář u džbánku: o nějakém vědomí národního *díla*, neřkuli o nějaké lásce a snaze, o nějakém *činu* vlasteneckém ani památky!

Dobře bude věru, až účastenství v literatuře opět bude učiněno podstatným znakem vlastence! Neboť zač se nyní název ten přehusta kupuje, bývá tak ničemné, že laciných a bez obalu řečeno ničemných vlastenců máme v Čechách veliký nadbytek.

„Časy jsou bídné“, slyším se všech stran. „Kde vzíti peněz na knihy, když se člověk sotva slušně živí a šatí?“

Zajisté, časy jsou bídné — ale nikoli od včerejška neb od roka. Jak velikými boháči byli ti, kteří tvořili odběratelstvo české literatury do roku 1848? A když *peněz* nemáte, abyste odbírali knihy: mnoholi pak *pozornosti* věnujete vlastenecké

literatuře? I v bídných časech jest taková pozornost zadarmo: s jakou pak horlivostí sháníte se po nové knize? S jakou to bedlivostí ji čtete?

„Hloupost!“ odpovíte snadno. „Chci-li mimo noviny co čísti, mám důkladnější věci, nežli najdu v české literatuře, mám Göthea, Schillera.“

Ano, hloupost! Měli bychom vzývati dobré nebe, aby takovéto vlastence napravilo: avšak — proti hlouposti sami bohové darmo bojují!

Postupme od takových o krok dále: i nademe sílu lidí, kteří se na špatné časy *vymlouvati* nemohou; jsouť tak zámožní, že by jim pranic za těžko nebylo, nějaký zlatý ročně vynaložiti na zakoupení českých knih. Ale jest to mezi nimi o něco lépe nežli mezi prvnějšími? Místo odpovědi jeden příklad. Měšťan, domácí pán, nájemník nevím kolika hospodářství, volený od *vlastenecké* strany svých spoluobčanů do městského zastupitelstva, dal se pohnouti, že přistoupil k novému spolku pro vydávání laciných knih českých co činný úd a složil na rok jeden zlatý rakouského čísla. Snad to byl první, jejžto ve svém životě vydal na knihy mimo školní knihy svého studujícího výrostka; jisto jest, že obdržev legitimační lístek ihned *v hostinci jej prodal* cizinci tudy cestujícímu. A má, pravím, i dorůstající děti.

„Ale kdož pak je hned zase takovým — —!“ bude se volati. Ovšem, z vás vlastenečtí pánové, kteří byste již nějaký groš na knihy vydati mohli, snad už druhý neprodal lístku svého z „Matice lidu“ — ale z té jednoduché příčiny, že jste ani k „Matici“ nepřistoupili! Ukazujeť to zřejmě počet údův, jak přemnozí ani takového halíře ročně na knihy vynaložiti nechtějí. Ale vy máte bez pochyby doma knihovny už přecpané? Vyjmenujte

nám, vy zámožní vlastenci, mnoho-li tam máte českých knih!

„Každý zlatý hodí se mi jinam“, jest obyčejná výmluva, když se takový vlastenec k rozmluvě o literatuře sníží. Častěji ale vyhne se všemu: „Mám jiné věci na starosti než knihy!“

Toť nejškaredější stránka hojného šosáctva našeho. A hanba věru, že v tom Praha jiným městům dává prazlý příklad. Česká Praha, ohnisko vlastenectví, tato slavená máti a hlava českých měst, nechává živořit i české divadlo! Jak mohl už rozkvesti tento předůležitý ústav, kdyby ho neumořovala hanby plná netečnost ba tupost pražských zámožných „*vlastencův* !“ Rovná tupost ubíjí v Praze také českou literaturu; bylo by zajisté i po venkově brzy lépe, kdyby Praha dala příklad dobrý.

Čestné *výminky* ze všech stavů udržují co odběratelstvo českou literaturu přece na živě. Není tudíž divu, že co valná většina v tupé nedbalosti literatury sobě nevšímá, jednotlivci namáháním přílišným umdlévají ba umořují se, a to jak podporovatelé literatury z obecenstva, tak přede vším spisovatelé.

Přehledněme celou řadu novověkých spisovatelů českých. Jak řídký jest mezi nimi takový, jenž by nebyl musil zápasiti s potřebami života! Nedostavše v podíl obyčejně nic jiného mimo tělo své a duši svou, s obtížemi odbývali své študie, s obtížemi dobývali sobě postavení v životě, jež by jim pojišťovalo chléb vezdejší — s obtížemi všeho druhu musili se potýkati také v tomto postavení. Kolik najdeme jich mezi nimi, aby se cele nercili pohodlně mohli oddati povolání spisovatelskému? Přemáhajíce všecky trudy občanského života, zaměstnáni jsouce povinnostmi nad ostatní

nic snadnějšími, při tom byli činnými co spisovatelé! Chvilkami spořili, síly své dvojnásob namáhali — a co utvořili, to jest naším největším bohatstvím národním.

Hanba, že ve druhé polovici devatenáctého věku lidé „vzdělaní“ o tomto bohatství nemají zdání, že jim na tom nic nesejde, je-li vůbec jaká literatura čili nic! Hanba pravím, neboť to surovost právě barbarská. Kolik století jste, vy „vzdělanci“, za svou dobou, když se vám teprvé vykládati musí důležitost literatury, a ještě jí nechápete? Spisovatel zdá se vám člověkem podivínským nebo přímo pošetilým, proto že se obírá něčím, čemu vy nerozumíte. Váš nejpěknější soud o něm jest: že sobě tím psaním přece něco k obyčejné obživě vydělá. Takový jest váš poměr k mužům, kteří konají v národě úlohu nejvznešenější; *vám* dílo jich nejvýš podobá se zbytečnou hračkou. Oni, jsouce v pravdě vlastimilovnými, netoliko jednají ale i trpí ze všech sil: vám, kteří také zhusta o vlasti tlacháte, na tom pranic nesejde, uondají-li se oni v práci vlastenecké na smrt, co zatím vy jen o svátek procházkou si vyjdete na roli národní. Spisovatel, chtěje ducha svého zužitkovati, měl by cele oddati se dílu svému, aby ovoce činnosti jeho bylo dokonalé, aby ušlechtil vrstevníky a obohatil národ poklady nehynoucími: vy kladete ho níže nežli nádenníka. Při sám Bůh, měl by sobě prací takovou vysloužiti aspoň slušnou výživu: ale kdyby se chtěl uživiti mzdou literární, vy necháte knihy jeho práchnivěti v knihkupeckých skladech, a jeho necháte lhostejně umříti hladem!

Národu vzdělanému není tvůrčích duchů spisovatelských o nic méně potřebí, nežli kněží. Tím pak ještě není řečeno, že kdokoliv jenom zachce

oddati se na spisovatelství, má již ze statkův národních do smrti být opatřen: nechť ale tomu, kdo má v sobě božské povolání, poskytnuta toliko možnost, aby hřívnou sobě svěřenou těžil v nejkrásnější prospěch svého národa.

Tak ale, jak to u nás chodí už cestou vyšlapanou, v hlubokých kolejích, málokterý z našeho spisovatelstva těšil se z možnosti, aby ducha svého volně a dokonale rozvinul. Duchové utlačeni takovýmito balvany, jenom jako na okamžik mohou popadnouti dechu a pronesti slovo — a to slovo jest dílo jich. Kterak mají díla taková rovnati se dělům jiných národů, kde duch tvůrčí právě jako v ráji žije proti těžkému otroctví spisovatelstva našeho?

A jakož duchové jedni nemohou vyniknouti u vší síle své: tak jiní mnozí hynou na celo. Sebrali bychom jen za posledních osm let hezký počet mužů starších i mladších, při jichžto úmrtí jsme se dovídali po každé: že to byl krásný talent, jenžto však pro nepřízeň okolností vyniknouti nemohl.

Takové mrzačení páší neblahé okolnosti rok co rok na nejednom duchu, přebohatě nadaném. A ti kteří tomu šerednému umořování nepodlehnou: kde mají nabrati chuti, kde síly fysické, aby tvořili díla nesmrtelná, když všední miserie všecky cesty jim zahražuje jako skalní zeď, jížto nelze ani hnout ani jí překročiti? Vždyť spisovatel není žebrákem; co pro svět činí on, nikdy mu nemůže být odměněno: bídný jest lid, který volky nevolky z ducha jeho žije, a přece pro plody jeho smyslu nemá, poněvadž jich nelze ani loktem měřit ani librou vážit!

Mužové, kteří v tomto století zbudovali literaturu českou, provedli to obětovností nejšlechet-

nější. Ale jest nejvyšší čas, aby národ celý o tom věděl, čím jest mu literatura, i nepřijímal obětí, které ničí nejušlechtilejší duchy jeho, a žalostně zdržují pokrok všeho duševního života jeho; jest nejvyšší čas, aby literatura česká nebyla udržována sebezapřením a namáháním spisovatelstva až mučednickým, a pečlivostí jednotlivců z obecenstva, nezřídka rovněž obětovnou.

Musí především za své vzíti sprostý náhled lidí bezpočetných, že každý groš, na knihu vydaný, jest vyhozený nadarmo: nikam zajisté jinam nelze ho uložiti prospěšněji. Musí se kruh obecenstva, beroucího v literatuře čilé účastenství, vždy více šířiti, až bude možno říci, že obsahuje *celý národ*: pak i síly tvůrčí rozkvetou i národ z literatury bráti bude ušlechtění, pokrok, život, moc.

Slovem: literatura nám všecko zatím nahradí a později všeho dobude — ale musí se státi *dílem národním.*

VIII.

Abychom k tomu dospívali, nutno jest, aby dosavadní kruh přátel literatury netoliko neochaboval nýbrž s vytrvalostí, horlivostí, obětovností dvojnásobnou pracoval.

Nutno také, aby i tato práce, rozšiřování totiž kruhu literárního, méně závisela na pouhé náhodě, ale aby prováděna byla ne-li dle určitých pravidel, aspoň pravidelně, to jest tak, aby ze skutečných národovců každý pamětliv byl povinnosti: „Bdělí probuzujte ospalé!“

Činnost nejmocnější vycházeti musí také tuto ze středu; a tím jest spisovatelstvo.

Nepřipadá mi, abych psal spisovatelstvu českému jakýsi reglement; ale nezdá se mi zbytečno dotknouti se slovem *zvláštního* jeho postavení.

Rozhlížeje se po literaturách evropských vidí český spisovatel kollegy své všude šťastnějšími. Oni mohou věnovati se povolání svému volně a cele a osvědčivše nadání docházejí uznalosti, docházejí jak všeobecné úcty tak i statků pozemských: náš spisovatel musí předně sílu svou vyčerpat ve službě školy, kanceláře atd., literatuře může se věnovati jen tak mimochodem, zbyde-li ještě volný okamžik a krůpěj síly; a jak zhusta se to „výše“ nerado vídá, jakožto zaměstnání, které jest povinnostem úředním na újmu!

Aby nadání své osvědčil, k tomu vadí mu stero věcí: nedostatek času a tudíž povrchní práce, nevšímavost obecenstva a tudíž nesnadnost ba hrubě nemožnost vývoje jsou na předním místě. Tím vyrčena jest i veřejná uznalost. Zakrňování talentův a primitivní poměry literatury jsou postavení takového ovocem. Kde má duch i silnější nabrati se chuti, kde nadšení, kde síly?

Odpověď nesmí zníti: „Nikde!“ Čím toho méně nachází mimo sebe, tím více musí čerpati ze svého účele, ze svého díla povzbuzení a vytrvalosti. Jiná jest láska jeho k národu, než u jeho kollegův; posvěcenať obětovností tím větší, čím neblažší jest osud národa. Však národem tím jsou netoliko lidé, kteří nyní jsou na živu; pro vady těchto nezapomíná pravý národovec, že nutno jest, aby přišlo pokolení lepší a šťastnější. *Budoucnost* národa jest hvězdou vedoucí snahu jeho. Vidí-li, že mnozí jsou vlažní ba tupí k věci národní, on dojista jí proto neopustí.

Lépeť, aby spisovatel věnoval se literatuře i jen mimochodem, pokud jinak nemožno, nežli

aby z rozmrzelosti ostatním roven se čině působení literárního docela zanechával.

V takovém utěšenství sotva kdy kde lidé žili, aby sobě nežádali lepšího. I my zajisté přejeme všichni, aby v poměrech našich národních lépe bylo; ale pro přání takové nesmí umdlévati naše přičinění. Národu prospějeme tehdy jenom, když svědomitě pracovati budeme těmi prostředky, které máme, a byť byly sebe skromnější. Jedině tak i možno jest, abychom se dodělali lepších poměrů literárních.

Opět uvésti sluší za příklad počátky novověké literatury naší. Oč méně prostředkův měli první spisovatelé i nástupci jejich, nežli teď my! Přece však podnikli práci proti jich prostředkům obrovskou, podnikli ji netoliko s odhodlaností ale s odvahou, podnikli trudy a svízele nesčíslné — a že neumdlévali, dílo jejich se podařilo. Co rok zajisté jednak rostl kruh čtenářstva jednak plody literární vůčihledě se zdokonalovaly.

Kdyby desetkráte nastalo váznutí, kdyby desetkráte bylo třeba začínati na novo: učiňme to raději my, než bychom toho ponechávali pokolením následujícím, ať nejsme horší nežli předkové i potomci.

Příklad doby předešlé musí obrátit se i proti těm hlasům, které se také již u nás ozvaly, tvrdíce: „My Čechové nemůžeme proto míti veliké literatury, poněvadž *nemáme zvláštního a to bohatého národního života.*“ Před sto, před padesáti lety měli jsme ho věru ještě méně; a přece již máme literaturu.

Klade-li pak se důraz na *velikou* a to *původní* literaturu, a praví-li se, že literatura dosavadní v pravdě odpovídá jen živoření našemu: jest záhodno, na okamžik při této námitce zasta-

viti se. Neboť je-li tomu tak, pošetilostí bylo by stanoviti literaturu v čelo díla národního.

Ti, kteří tak tvrdí, zapomínají, že literatura netoliko ze života národního vyrůstá, nýbrž že čím sama jest větší, tím mohutněji opět v něj působí. Semena síly v národě zúrodňuje, že pučí, rostou, a dospívají na ovoce; kráse, která pod sněhem dřímala, spůsobuje jaro, budí snahy dosud dřímající, vyluzuje ze skal prameny vody a oheň z křemene — jest tvůrkyní a pěstounkou zároveň.

Co pak se původnosti týče, výše již pověděl jsem, kterak jí rozuměti třeba; může vyrůsti jenom na *půdě domácí*, jakkoliv zanedbané; vzdělejme ji, užívajíce příhodných prostředkův, ať jest plodna. Nutno v té příčině spisovateli českému varovati se základní chyby, která po hříchu není u nás již řídkou. Stálým pohlížením na poměry cizí nejsme dosti pamětlivi svých domácích; jest se co báti, abychom v té chybě nezabředli příliš daleko. Jsme větve stromu, kterému nás vychování valně odcizuje; veliká tudíž potřeba, abychom spojení s ním starostlivě udržovali sami.

Čím tedy více zabýváme se cizími literaturami, cizím životem, zvláště západního světa: tím více přihlížeti musíme na druhé straně k poměrům vlastním, *k našemu lidu*, jehožto duševním potřebám vyhověti nemůžeme jako ve hře na slepou bábu. Jestliže v nás pravá známost domácího lidu nedrží patřičně váhu názorům cizím, kloníme se přirozeně na stranu ciziny a táhneme národ na cestu jemu nesvědčící. Budeme-li chybovati proti pravidlu: „Znejme sebe sami“ — pak ani sami sobě nepomůžeme, ba ani pomoci sobě nedáme.

Již pak nelze upírati, že za let, kde písemnictví vůbec s těžšími nesnázemi i se strany politické mělo zápasiti, literatura naše byla *původ-*

nější, nežli za doby, kde se slovu psanému značně ulevilo. Jungmann, Šafařík, Palacký — Čelakovský, Erben vznikli v oné době; kdo bude při nich upírati originalnost ducha *českého?*

Porovnejme *my* známosti své o lidu českém s jakékoli strany s nimi! Žádný také spisovatel novější dojista nebude domýšleti se, že by měl nad ně více vzdělání *evropského.*

Nechť se klade za obzvláštní znak literatury naší, hlavně krásné, od roku 1848. to, že stojí na základě humanně světovém: ale hned za tím vytknouti sluší povážlivou vadu její: že kořeny své nemá v životě *českoslovanském*, a také velmi mdle v něj působí. Kdo rozuměti nechce, snadno může se příti; té pravdy neodepře nikdo, že v této nejnovější literatuře jest hojnost české politiky či ještě pravdivěji řečeno, polemiky proti politickým živlům, ale *nad míru skrovně národního života*; a přece má i může jen *ze zárodků života tohoto*, hlavně působením literatury, vzejíti nám velká budoucnost.

Spisovatel více než každý, kdo chce lidu svému prospěti, musí lid ten důkladně študovati; čím více vychováním od něho se vzdálil, tím pilněji musí se mezi něj vraceti, poznati nejen jeho podobu, jeho zevnější život, ale vsáti do sebe jeho cit, jeho snahu, jeho celou bytost duševní. A to není tak snadné, aby odbyti se mohlo leda bylo; nejméně pak vede k poznání takovému cesta, u nás už příliš oblíbená: když od svých psacích stolkův pohledneme v duchu na venkov, při tom ještě okulárů cizího vychování užívajíce.

Jako jest obtížnější poznati sebe než jiného, tak jest i pracnější študovati svůj vlastní lid než cizí. A přece o takových študiích svého vlastního

národního života spisovatelé z doby nejnovější v plodech svých podávají důkazy příliš hubené.

Tomu třeba odpomoci přede vším jiným. Padělaná i neplodná bude zvláště pěkná literatura naše, pokud nebude zvlažovati se zdrojem ducha domácího. Však není duch tento méně štědře nadán, nežli česká země; není nad to ještě tak vykořistěn, jako české hory zlato-, a stříbronosné. Jen chutě v doly, jen vytrvalost v díle, a jistě zdaří Bůh! —

Při zvláštním, ne právě příznivém postavení českého spisovatelstva a při veliké, obtížné úloze jeho velmi mnoho také na tom záleží, aby ono přede vším bylo proniknuto *duchem společného díla.* Nechci tím odporoučeti nijakého literárního kamaradství a bratříčkování; ale mám na zřeteli, že při rozdrobenosti a samotářství literárních sil nelze mluviti o společném díle. O potřebě *ducha*, jenžto by všecky pojil, oživoval a rozněcoval, netřeba tratit ani slova; jeť vůbec uznána tak, že i u nás přikročeno již k založení literárních spolkův. Činnost, kterou tyto jeví, nemine se jistě s dobrým ovocem; ale doložiti musím, že mám tuto společenství vyššího druhu na mysli. To bývalo u tvůrčích duchů všech národův; u nás má jen býti *užší.* Že doba přítomná jím nevyniká, toť jen rozmnožuje závady, pro které produktivnost literární jest mnohem mdlejší, než by v poměrech i našich býti mohla.

„Ale produktivnost literární nedá se vynucovati!“ slýcháme nezřídka, i jsem jist, že táž námitka pronášena bude na více místech rozprav těchto.

Snadno ji vyvrátit. Dá-li se produktivnost literární udušovat a ničit, jakož nelze pochybovati: možno ji také podporovat, a to předně odstra-

něním překážek, které jí vadí. A o to běží přede vším při obecenstvu.

Za druhé nelze ovšem na duchu, i schopností nadaném, produktivnost *vynucovati*: ale *povzbuditi, nadchnouti, roznítiti* ducha k činnosti lze tak dobře, jako ušlechtiti jej. To zbývá spisovatelstvu, by samo u sebe zastalo, zvláště pokud z obecenstva vychází povzbuzení tak po skrovnu. Beru slova ta ne co liché zvuky ale v plném jich smyslu; nežaluji na nikoho ale neklamu se tuším, když v nynějším spisovatelstvu tohoto vzájemného povzbuzení, nadšení a rozněcování v díle společném nespatřuji.

Ale opět slyším: „Toť jsou samé požadavky, které sice hezky se povídají, ale do života vmluviti se nedají, nejsou-li tam již. Marná všecka mravní naučení: marno přede vším chtít literaturu *udělati*. Toť zrovna tolik, jako chtít udělati květinu! Národové, kteří mají veliké literatury světové, kráčeli jinou cestou, neutvořili jich podle linealu! Máme-li co svést i v literatuře, dá se to samo sebou, beze všeho kázání — nemá-li to býti, i všecko kázání marno!“

Proti takovým rozumům mám jen tolik pověděti, že nám Čechům to dobře k duhu půjde, budeme-li míti jisté *zvláštnosti* před jinými, velkými a malými národy. K těm patří, abychom jasně znali své postavení, své potřeby, své prostředky, abychom s dobrou rozvahou stanovili své účele, i abychom volili cesty, které nás k nim nejbezpečněji a nejkratšeji dovedou. Co pak se literatury týče, počítám k takovým zvláštnostem již dějepisným vzkříšení našeho písemnictví a prostředkem něho i politického života českého v době nové; počítám k nim mimo to potřebu, abychom sobě

sami nahradili podnět i podporu, kterýchžto se u jiných národů uměleckým snahám hojně dostává od vlády, šlechty a jiných mecenášů — abychom sobě pomohli sami; počítám k nim dále potřebu, aby o tom všem bylo mezi námi dobré srozumění, aby tudíž každý, kdo radu má, ji předložil, a kdo ji za dobrou uzná, se jí řídil, tak aby též úsilí naše bylo stejné a dílo naše dařilo se společnou, jarou a dobře spořádanou prací.

A z té příčiny jsem napsal tyto listy.

Zbytečně by mi kdo připomínal, že jsem v listech těchto nepověděl nic nového, tak že snad i papíru škoda, že se to všecko samo sebou rozumí neb nerozumí, že jsem slova i věci některé k omrzení opakoval, že jsem se věcí rozmanitých ale jen povrchně dotýkal a t. d. Mně nepověděl by zase takový nic nového a jiným by tuším také hrubě neposloužil.

Zdomácněl zajisté u nás v literatuře a ještě více v životě místo kritiky, na jejíž nedostatek dlouhá léta obecná stížnost se vede, duch polemický, který čeho sobě všimne, na to se vrhá tím úmyslem, aby s obzvláštní horlivostí ba zavilostí vyhledal, a na pranýř postavil, kde co slabého a chybného; co dobrého, to se tímto harcováním dokonale do země zašlape. Stal se z toho už i ráz našeho pokolení.

Což já nikoliv pro to nepřipomínám, abych snad tyto listy assekuroval. Ale zdá se mně jako mnohým býti nejvyšší čas, aby se tento bořivý duch přestal pokládati za znak jakés výtečnosti, an na mnoze jenom jalovost, krátkozrakost a tytýž i nadutou hloupost zakrývá.

Já sám přál bych sobě nejvřeleji, aby o předmětu zde dotknutém promluvili, kdož jsou nade mne povolanější; dojista nebude škoditi, když o takových otázkách národních častěji a vždy důkladněji veřejně bude jednáno. Místo neplodných polemických výtek a důtek bude nejlépe, když rada chatrná ihned bude dosazena jinou, dokonalejší — a když v zápětí za tou bude následovat čin!

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 21 07 07 004 1